

Overgang van po naar vo: Kansengelijkheid en de rol van de warme overdracht

ONDERZOEKSRAPPORT

► FOR SOCIETY

Oktober 2024, Utrecht

Dr. Antoinette D. A. Kroes
Docent-onderzoeker bij Fontys Hogeschool
Opleidingscentrum Speciale Onderwijszorg
Kenniscentrum Youth Education for Society

Ik heb dit onderzoek uitgevoerd als lid van de kenniskring van dr. Linda van den Bergh, binnen het lectoraat Waarden van Diversiteit.

www.waardenvandiversiteit.nl

Coverfoto via Freepik.com

Inhoudsopgave

Samenvatting.....	4
Inleiding.....	6
1. Theoretische achtergrond	7
1.1 De overgang van po naar vo	7
Advisering en stratificatie	7
Wat helpt?	8
Warme overdracht	8
1.2 Onderzoeksvragen	9
2. Onderzoeksopzet	10
2.1 Deelnemers.....	10
2.2 Procedure en Methode	11
3. Thema's.....	12
3.1 Ondersteunen van een soepele overgang	12
Advisering en plaatsing.....	12
Activiteiten en voorzieningen.....	14
Terugkoppeling	18
3.2 Warme overdracht.....	19
Doel van de warme overdracht	19
Verloop van de warme overdracht.....	20
Gevoelige informatie	22
Stem van de leerling en de ouders	24
Professionalisering.....	24
3.3 Kansengelijkheid	25
Leerlingkenmerken en kansengelijkheid.....	25
Kansengelijkheid in de warme overdracht.....	27
4. Conclusie	30
Antwoord op de onderzoeksvragen	30
Hoe nu verder?.....	32
Literatuur.....	33
Bijlage A: Verklarende woordenlijst	35
Bijlage B: Interviewleidraad	37
Interview Leidraad Warme Overdracht – PO	37
Interview Leidraad Warme Overdracht – VO	39

Sommige termen die in dit verslag gebruikt worden, zijn niet voor iedereen helder. In **Bijlage A** staat daarom een verklarende woordenlijst. Termen die in de woordenlijst zijn opgenomen zijn *gearceerd en schuingedrukt*. Aan dit onderzoek werkten Nederlandse en Vlaamse deelnemers mee. Ik hanteer in dit rapport de Nederlandse onderwijsterminologie. Ook die terminologie wordt in de woordenlijst uitgelegd.

Samenvatting

De overgang van primair onderwijs (po) naar voortgezet onderwijs (vo) is een belangrijk overgangsmoment in de onderwijsloopbaan van leerlingen, waarbij kansengelijkheid groter kan worden. Dit onderzoek is gericht op hoe deze transitie verloopt en welke rol kansengelijkheid en de warme overdracht hierbij spelen.

Onderzoeksopzet

Het onderzoek bestond uit semigestructureerde interviews met 14 onderwijsprofessionals uit verschillende regio's in Nederland en Vlaanderen. De deelnemers, afkomstig uit zowel het primair als voortgezet onderwijs, variëren in functies, waaronder groepsleerkrachten, intern begeleiders en zorgcoördinatoren. De interviews werden kwalitatief geanalyseerd en gecodeerd.

Advisering en plaatsing

Nederlandse leerlingen krijgen aan het eind van het basisonderwijs een bindend schooladvies, op basis van data uit het leerlingvolgsysteem. Ook factoren zoals de leerhouding en doorzettingsvermogen van de leerling spelen mee. Sommige scholen gebruiken hulpmiddelen zoals een "routekaart" om de advisering te structureren en kansengelijkheid te bevorderen. De vo-scholen baseren hun plaatsing grotendeels op het advies van de basisschool. Ondanks de invoering van de doorstroomtoets, die sinds afgelopen jaar verplicht gebruikt moet worden voor het bijstellen van adviezen, geven vo-professionals aan dat zij vertrouwen hebben in de advisering vanuit het po. Wel heerst er onder hen een zekere bezorgdheid dat de doorstroomtoets te hoge adviezen genereert, wat kan leiden tot mogelijke afstroom van leerlingen in het voortgezet onderwijs.

Activiteiten ter ondersteuning van de overgang

Om de overgang soepel te laten verlopen, organiseren scholen diverse activiteiten zoals open dagen, wendagen en kennismakingsgesprekken met mentoren. Op sommige scholen worden extra activiteiten aangeboden, zoals faalangsttrainingen en verrijkingsprogramma's voor leerlingen met een vmbo-advies. In sommige regio's worden ook activiteiten georganiseerd waar po- en vo-professionals samenkomen.

Ondanks deze inspanningen is er nog ruimte voor verbetering in de afstemming tussen po en vo. Een gebrek aan afstemming heeft onder andere tot gevolg dat po en vo op verschillende vlakken niet goed op elkaar aansluiten, zoals op de inhoud en het pedagogisch handelen. Het gebrek aan afstemming komt bijvoorbeeld door praktische belemmeringen zoals de AVG-wetgeving en logistieke uitdagingen. De meeste deelnemers ervaren hierbij weinig sturing vanuit het samenwerkingsverband en de gemeente.

De warme overdracht

De warme overdracht, een gesprek tussen po- en vo-professionals over de leerling, kan volgens de meeste deelnemers zorgen voor aanvullende informatie die niet in het leerlingdossier staat. Zo kan de vo-school een goed beeld krijgen van de onderwijsbehoeften van de leerling en zorgen voor een goede start. De uitvoering van de warme overdracht varieert tussen scholen. In sommige gevallen wordt het gesprek gevoerd over alle leerlingen, terwijl andere scholen dit alleen doen voor leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften. Het betrekken van ouders en leerlingen zelf wordt alleen in het speciaal onderwijs structureel gedaan. De opgehaalde

informatie komt meestal terecht bij de mentor, maar niet bij andere docenten. Het omgaan met gevoelige informatie over de leerling en diens ouders vormt een uitdaging.

Kansengelijkheid

Onderwijsprofessionals hebben aandacht voor verschillende leerlingkenmerken die kunnen leiden tot kansengelijkheid. Vooral diagnostische labels worden daarbij benoemd. De geïnterviewde po-professionals denken er bij de warme overdracht over na welke informatie ze doorgeven en welke informatie ze achterhouden, zodat leerlingen een frisse start kunnen maken. Verschillende deelnemers geven aan dat ze de nadruk leggen op positieve eigenschappen en talenten van de leerling. Tegelijkertijd zijn er soms zorgen dat er informatie wordt achtergehouden, waardoor een leerling niet tijdig ondersteunt wordt. Twee van de deelnemers spreken bewust over hun eigen rol in bevoordeling, andere deelnemers geven er tijdens de interviews geen blijk van dat hun eigen blik mogelijk gekleurd is.

Hoewel niet elke professional zich bewust inzet om kansengelijkheid te bevorderen in de overgang van po naar vo, zijn bij elke deelnemer strategieën zichtbaar die hier aan bijdragen. Het scala aan activiteiten in de overgang en het aanbieden van brede brugklassen zijn hier goede voorbeelden van. Tegelijkertijd worden er ook belemmeringen ervaren, zoals het gebrek aan terugkoppeling van vo naar po, wat scholen belemmert om hun aanpak te evalueren en te verbeteren.

Samenvattend toont het onderzoek aan dat de overgang van po naar vo veel aandacht vereist, vooral op het gebied van kansengelijkheid. De warme overdracht biedt kansen om leerlingen te ondersteunen, maar kan ook leiden tot vooroordelen. Om deze overgang te verbeteren, zouden gemeenten, samenwerkingsverbanden en scholen meer moeten investeren in de afstemming tussen po en vo scholen en professionals, professionalisering en het betrekken van zowel ouders als leerlingen in het proces.

Inleiding

Beste lezer,

In het schooljaar van 2023-2024 deed ik onderzoek naar de overgang van het primair onderwijs (po) naar het voortgezet onderwijs (vo). Dit is een belangrijk moment in de onderwijsloopbaan, waarop verschillen tussen leerlingen groter worden. Er is de laatste jaren groeiende aandacht voor deze toenemende kansenongelijkheid. Ik was benieuwd welke strategieën onderwijsprofessionals inzetten om de overgang van po naar vo te versoepelen en kansenongelijkheid te verkleinen. In het bijzonder wilde ik weten welke rol de warme overdracht hierin speelt.

In dit onderzoeksrapport lees je in **Hoofdstuk 1** meer over de theoretische achtergrond van het onderzoek. De onderzoeksopzet beschrijf ik in **Hoofdstuk 2**. De resultaten staan gepresenteerd in **Hoofdstuk 3** en in **Hoofdstuk 4** vind je de conclusie.

Ik wil alle deelnemers bedanken voor hun vertrouwen en hulp bij mijn onderzoek. Daarnaast wil ik alle mensen bedanken die mij hebben geholpen door mij in contact te brengen met onderzoeksdeelnemers. Ook veel dank aan Linda van den Bergh, voor haar hulp bij de opzet en uitvoering van dit onderzoek.

Hartelijke groeten,

Antoinette Kroes

1. Theoretische achtergrond

Dit hoofdstuk biedt een theoretisch raamwerk bij het onderzoek, waarbij beknopt wordt beschreven wat de overgang van po naar vo zo belangrijk maakt en welke plek kansenongelijkheid heeft in dit proces. Daarnaast wordt aandacht besteed aan de wat er bekend is over mogelijke oplossingen, met focus op de 'warme overdracht'. In dit onderzoeksverslag ligt de focus op de Nederlandse context, verschillen tussen het Nederlandse en Vlaamse systeem worden waar nodig toegelicht.

1.1 De overgang van po naar vo

De basisschool verruilen voor de middelbare school is een spannend scharnierpunt in de onderwijsloopbaan van leerlingen. Na de zomervakantie is er opeens van alles drastisch veranderd: veel meer vakken, docenten en huiswerk. Leerlingen moeten nieuwe relaties opbouwen en wennen aan het schoolgebouw. Al die grote veranderingen kunnen een negatieve impact hebben op de ontwikkeling (Van Rens et al., 2018). Leerlingen met bepaalde kenmerken lopen daarbij meer risico dan andere groepen. Dat geldt op cognitief gebied met name voor leerlingen uit lagere sociaaleconomische milieus, leerlingen met een migratieachtergrond en jongens (Korpershoek et al., 2016). Meiden en angstige kinderen hebben op sociaal-emotioneel gebied meer negatieve ervaringen met de overgang (Van Rens et al., 2018).

Advisering en stratificatie

In Nederland wordt de negatieve impact van de overgang van po naar vo vergroot door de sterk gedifferentieerde en gestratificeerde schoolsystemen (Korpershoek et al., 2016). Daarmee wordt bedoeld dat leerlingen worden gescheiden op basis van cognitief niveau. Dit leidt tot een negatieve impact voor de leerlingen op de lagere niveaus omdat leerlingen een ander lesaanbod krijgen en omdat het moeilijk is om op te stromen naar een hoger niveau. Dit draagt bij aan de structurele kansenongelijkheid in de schoolloopbanen van kinderen in Nederland en Vlaanderen (Agirdag, 2020; Borghans et al., 2021; Elffers, 2022; Inspectie van het Onderwijs, 2018b).

Hoewel er in zowel Nederland als Vlaanderen sprake is van kansenongelijkheid in het onderwijs, zijn er aanzienlijke verschillen in hoe de overgang van po naar vo verloopt. De belangrijkste verschillen zitten daarbij in de stratificatie en het schooladvies. Het Nederlands voortgezet onderwijs is een van de meest gestratificeerde systemen ter wereld (Stevens et al., 2019), met zeven verschillende niveaus, van praktijkonderwijs tot en met voorbereidend wetenschappelijk onderwijs. Aan het eind van de basisschooltijd krijgen Nederlandse leerlingen een schooladvies. Dit bindende advies wordt gegeven door de basisschool, halverwege het laatste schooljaar. Uit verschillende onderzoeken blijkt dat er bias in deze adviezen zit (Batruch et al., 2023; Geven et al., 2018). Dit houdt in dat leerlingen met dezelfde prestaties verschillende adviezen krijgen, bijvoorbeeld op basis van hun sociaaleconomische achtergrond of de regio waar ze wonen. Het schooladvies bepaalt op welk niveau leerlingen instromen in het voortgezet onderwijs en voor de meeste leerlingen geldt dat zij uiteindelijk een diploma halen op het geadviseerde niveau (Elffers, 2022).

In Vlaanderen zien het voortgezet onderwijs en het adviesproces er anders uit. De eerste twee jaren van het voortgezet onderwijs kennen twee niveaus: de A- en de B-stroom. Vanuit de A-stroom kunnen leerlingen uiteindelijk doorstromen naar het hoger onderwijs. Een diploma geeft daarbij zowel toegang tot de hogeschool en de universiteit. Vanuit de B-stroom komen leerlingen terecht in het secundair beroepsonderwijs en stromen zij uit naar de arbeidsmarkt. De basisschool geeft een advies voor de A- of B-stroom, maar dit is geen bindend advies. Ouders en leerlingen kunnen er dus voor kiezen om de leerling hoger te laten instromen in het voortgezet onderwijs dan geadviseerd door de basisschool. Hoewel het Vlaams onderwijs minder gestratificeerd is (Baysu et al., 2018) en het adviesproces anders

verloopt dan in het Nederlandse onderwijs, is ook in Vlaanderen sprak van aanzienlijke kansenongelijkheid in het onderwijs (Agirdag, 2020).

Wat helpt?

Er zijn verschillende elementen die bij kunnen dragen aan een soepele overgang van po naar vo, met rijke kansen voor elke leerling. In de Nederlandse context, waar het schooladvies dus bindend en sterk gestratificeerd is, wordt sinds een aantal jaar ingezet op **goed onderbouwd** en **kansrijk adviseren** (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2021, 2022). Dit houdt bijvoorbeeld in dat er duidelijke afspraken worden geformuleerd over hoe het schooladvies tot stand komt. In Nederland wordt daarnaast sinds 2015 meer gestimuleerd om meervoudige adviezen te geven (bijvoorbeeld: **vmbo-t/havo**, in plaats van vmbo-t) (Smeets & Van Langen, 2022). Sinds 2024 moet het advies in principe omhoog worden bijgesteld wanneer leerlingen een hogere score op de **doorstroomtoets** behalen (Ministerie van Algemene Zaken, 2024). Als de school vindt dat zo'n verhoging niet in het belang van het kind is, dan kan de school er vanaf zien. Dit besluit moet de school dan motiveren. Door deze afspraken en richtlijnen is het de bedoeling dat leerlingen meer kans hebben om op een passend niveau terecht te komen en hoger uit te stromen. Brede brugklassen, waarbij leerlingen met verschillende cognitieve niveaus samen leskrijgen, dragen ook bij aan een goede en kansrijke overgang van po naar vo (Korpershoek et al., 2016).

Een **goede voorbereiding** draagt bij aan een soepele overgang. Op de basisschool wordt leerlingen natuurlijk allerlei kennis bijgebracht, die ze op de middelbare school nodig hebben. Vaardigheden rond het plannen, zelfstandig werken en leren leren zijn belangrijke cognitieve vaardigheden (Van Rens et al., 2018; Van Rens & Groot, 2023). Daarnaast zijn sociaal-emotionele vaardigheden belangrijk om nieuwe vrienden te maken en om te gaan met de grote veranderingen. Middelbare scholen spelen ook een belangrijke rol in dit proces. Door open dagen, wendagen en kennismakingsactiviteiten voor groep 8-leerlingen dragen ze bij aan de voorbereiding. In het volgende schooljaar worden dit soort activiteiten vaak doorgezet voor de nieuwe brugklassers, waarbij leerlingen de kans krijgen om te **wennen en acclimatiseren**. Het is belangrijk dat de relatie en communicatie tussen po- en vo-scholen goed zijn. Op die manier kan er **afstemming** plaatsvinden, voor, tijdens en na de overgang (Van Rens et al., 2018). Dit draagt bij aan wederzijds vertrouwen, doorgaande leerlijnen en een goede overdracht (Buijs & Denessen, 2018). Uit eerder onderzoek blijkt dat het met die afstemming vaak nog niet goed zit. Vo-docenten zijn bijvoorbeeld ontevreden over de informatie die ze van de po-scholen krijgen en vinden dat de leerlingen een te hoog schooladvies krijgen. (Van Rens & Groot, 2023).

Ouders spelen een belangrijke rol tijdens de overgang van po naar vo. Zij kunnen helpen door hun kind te ondersteunen en door hun schoolactiviteiten te monitoren (Van Rens et al., 2018). Concreet betekent dit bijvoorbeeld helpen met plannen en huiswerk, en oog hebben voor het sociale leven van het kind. Niet alle ouders lukt het om dit soort ondersteuning te bieden, dit geldt vooral voor ouders uit lagere sociaaleconomische milieus. Ouders kunnen beter bijdragen aan een soepele overgang wanneer zij door onderwijsprofessionals actief betrokken worden in het advies- en overgangsproces. Dit gebeurt echter nog maar weinig (Van Rens & Groot, 2023). **Leerlingen** zelf blijven ook vaak buiten beschouwing in het overgangsproces, terwijl het om hen gaat.

Warme overdracht

Volgens de Nederlandse overheid is de **warme overdracht** nog een middel dat kan bijdragen aan een soepele overgang en kansengelijkheid (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2022). In de overgang van po naar vo vindt bij bijna alle scholen in Nederland een zogenaamde

warme overdracht plaats (Inspectie van het Onderwijs, 2014). De meeste po- en vo-scholen geven aan dat er onderlinge afspraken over de warme overdracht gemaakt zijn (Oomens et al., 2019). Hoewel deze warme overdracht dus heel gebruikelijk is, is er geen eenduidige definitie van het begrip (Van Aarsen & Van den Hurk, 2022). Scholen hebben veel vrijheid om de warme overdracht zelf vorm te geven, er zijn geen wettelijke kaders voor hoe die moet verlopen en wat erin besproken wordt. Uit onderzoek blijken er allerlei vormen van de warme overdracht te bestaan. De 'magerste' definitie van de warme overdracht bestaat slechts uit een schriftelijke aanvulling op het officiële dossier (onderwijskundig rapport) van de leerling (Korpershoek et al., 2016). Op andere scholen vindt er een gesprek plaats tussen verschillende onderwijsprofessionals. In weer andere gevallen worden ook de leerlingen en hun ouders betrokken bij de warme overdracht (Pameijer, 2023). Er zijn scholen waar is afgesproken dat er voor elke leerling een warme overdracht plaatsvindt, terwijl andere scholen alleen een warme overdracht organiseren voor leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften (zie de praktijkvoorbeelden in Van Aarsen & Van den Hurk, 2022).

De onderwijsinspectie stelt dat een warme overdracht kan helpen om de capaciteiten en mogelijkheden van leerlingen goed in te schatten (Inspectie van het Onderwijs, 2018a). Er kleven echter ook risico's aan. Zo kunnen (onterechte) lage verwachtingen van po-leerkrachten worden doorgegeven aan de vo-school en -mentor, waardoor (bepaalde) leerlingen juist minder kansen krijgen (Pameijer, 2023; Van Aarsen & Van den Hurk, 2022). Lage verwachtingen van onderwijsprofessionals kunnen namelijk via verschillende processen leiden tot lagere schoolprestaties en negatieve gevolgen hebben op allerlei psychosociale aspecten van leerlingen (Van den Bergh et al., 2020, 2021). Wanneer er alleen een warme overdracht plaatsvindt voor leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften, of wanneer vo-mentoren alleen informatie ontvangen/bekijken rond leerlingproblematiek (zoals dyslexie, ADHD of een moeilijke thuissituatie; Buijs & Denessen, 2018, p. 50), lopen kwetsbare leerlingen mogelijk juist het risico dat de warme overdracht leidt tot lage verwachtingen op de vo-school. Het is daarom belangrijk om te onderzoeken hoe de warme overdracht verloopt en hoe deze optimaal kan worden ingezet om de kansen van alle leerlingen te verhogen.

1.2 Onderzoeksvragen

Op basis van deze theoretische achtergrond kwam ik tot de volgende onderzoeksvragen:

1. Hoe verloopt het proces van advisering en plaatsing?
2. Welke activiteiten worden ingezet om de overgang van po naar vo te versoepelen?
3. Hoe verloopt de warme overdracht en wat zien onderwijsprofessionals als doel van de warme overdracht?
4. Welke rol speelt de warme overdracht in de overgang van po naar vo?
5. Hoe kijken onderwijsprofessionals naar kansengelijkheid in de warme overdracht?
6. Welke strategieën zetten onderwijsprofessionals in om kansengelijkheid te bevorderen?
7. Welke belemmeringen ervaren onderwijsprofessionals in de overgang van po naar vo en in de warme overdracht?
8. Hoe krijgen leerlingen en ouders een stem tijdens de warme overdracht?

2. Onderzoeksopzet

2.1 Deelnemers

De deelnemers aan het onderzoek werden op verschillende manieren geworven. Allereerst werd een oproep verspreid onder studenten en docenten van de masteropleiding Educational Needs, waar ik werkzaam ben als docent-onderzoeker. Meerdere studenten en collega's van studenten en docenten deden mee. Daarnaast werd er geworven via sociale media en e-mail. Er deden uiteindelijk 14 onderwijsprofessionals mee aan het onderzoek. In Tabel 1 staat meer informatie over de verschillende functies en typen onderwijs waar de deelnemers werken. De meesten van hen zijn verbonden aan een school. Deelnemers 12, 13 en 14 zijn op regionaal niveau betrokken bij de overgang po-vo en zijn niet aan één school verbonden. In Figuur 1 is te zien waar de onderwijsprofessionals werken.

Tabel 1

Functies en onderwijstypen van de deelnemers

#	Functie	Onderwijstype	Po, vo
1	Leerlingbegeleider	<i>Reggio Emilia</i>	po
2	Groep 8-leerkracht	Regulier	po
3	Intern begeleider	<i>Reformatorisch</i>	po
4	Intern begeleider	<i>Speciaal onderwijs, cluster 2</i>	po
5	Beleidsonderzoeker	Speciaal onderwijs	po
6	Zorgcoördinator	Reformatorisch <i>praktijkonderwijs</i>	vo
7	<i>Klassenleraar</i>	<i>Vrijeschoolonderwijs</i>	vo
8	Docent, plaatsingscoördinator	Reguliere <i>havo-vwo</i> school	vo
9	Docent, plaatsingscoördinator	Reguliere havo-vwo school	vo
10	Docent, plaatsingscoördinator	Reguliere school, alle niveaus	vo
11	Docent, plaatsingscoördinator	Reguliere <i>vmbo</i> -school	vo
12	Programmamanager	n.v.t.	po-vo
13	Beleidsmedewerker/onderzoeker	n.v.t.	po
14	Beleidsmedewerker/onderzoeker	n.v.t.	vo

Figuur 1

Kaart met werkplaatsen van de deelnemers

2.2 Procedure en Methode

Ik nam een semigestructureerd interview af, daarbij gebruikte ik een interviewleidraad (zie Bijlage B). Elk interview duurde ongeveer 60-75 minuten. Ik begon met algemene vragen over de overgang van po naar vo. Vervolgens stelde ik vragen over de warme overdracht. Daarna volgden vragen over kansengelijkheid en vooroordelen. Alle deelnemers werden geïnterviewd via Microsoft Teams. De meeste deelnemers sprak ik individueel, Deelnemers 12, 13 en 14 sprak ik gelijktijdig. De gesprekken werden opgenomen en automatisch getranscribeerd. Naderhand controleerde ik de transcripten aan de hand van de opnames. Alle namen en persoonsgegevens werden uit de transcripten verwijderd. Na de controle verwijderde ik de videobeelden. Aan een aantal deelnemers stelde ik na het interview nog enkele aanvullende vragen via e-mail.

Om de onderzoeksvragen te beantwoorden deed ik een kwalitatieve analyse van alle verzamelde data. Ik gebruikte hiervoor het programma Atlas.ti (versie 24). Aan de hand van de literatuur en de transcripten codeerde ik de interviews, die ik vervolgens onderverdeelde in thema's. De thema's koos ik op basis van de literatuur en de antwoorden van de deelnemers. Thema's zijn belangrijke inhoudelijke onderwerpen die door één of meer deelnemers genoemd zijn. Bijvoorbeeld: de **afstemming tussen scholen** werd door verschillende deelnemers als een belemmering genoemd. Ik gebruik deze thema's om de resultaten in het volgende hoofdstuk te structureren. Ik illustreer en onderbouw de thema's met citaten van de deelnemers. De citaten zijn zoveel mogelijk letterlijk overgenomen. Ik heb [blokhaken] gebruikt wanneer ik voor de leesbaarheid kleine aanpassingen heb gedaan of fragmenten heb weggelaten, bijvoorbeeld:

“[We hadden] drie leerlingen in groep 8 die vooral qua gedrag behoorlijk uitdagend waren. [...] [We] hebben deze leerlingen anoniem met de zorgcoördinator besproken van de school waar ze heen zouden gaan.”

Met het gebruik van getallen tussen haakjes geef ik aan door hoeveel deelnemers een bepaald onderwerp is benoemd, bijvoorbeeld:

“Bij een deel van de deelnemers (4) worden alle leerlingen besproken tijdens de warme overdracht, terwijl voor anderen (6) geldt dat alleen een selectie wordt besproken.”

3. Thema's

In dit hoofdstuk worden de thema's besproken die tijdens de interviews naar voren gekomen zijn. In Paragraaf 3.1 wordt het brede proces van de overgang van po naar vo beschreven, waarbij advisering, plaatsing en ondersteunende activiteiten een belangrijke rol spelen. In Paragraaf 3.2 zoom ik in op het verloop en de doelen van de warme overdracht. Kansengelijkheid staat centraal in Paragraaf 3.3.

3.1 Ondersteunen van een soepele overgang

Tijdens de gesprekken kwamen drie centrale onderdelen naar voren, die een belangrijke rol spelen in het ondersteunen van een soepele overgang: 1) het adviseren en plaatsen van leerlingen, 2) activiteiten en voorzieningen die in dat proces worden ingezet en 3) terugkoppeling van de vo-scholen richting de po-scholen.

Advisering en plaatsing

In het Nederlandse onderwijs is advisering een belangrijk onderwerp bij de overgang van po naar vo¹. De deelnemers die in Nederland in het po werken (4) hebben beschreven hoe het advies bij hen op school tot stand komt. Bij het tot stand komen van het advies zijn doorgaans in ieder geval de leerkracht en de intern begeleider betrokken. Bij Deelnemer 4, die in het speciaal onderwijs werkt, zijn ook de gedragswetenschapper en logopedist betrokken.

Bij alle vier de deelnemers speelt het leerlingvolgsysteem een rol in het adviseringsproces. Bij drie van hen wordt er op school met toetsen van Cito gewerkt, die in het leerlingvolgsysteem worden vastgelegd. Deze toetsen zijn bij hen belangrijk in het bepalen van het advies. Deelnemer 4 vertelt dat er op haar school gebruik gemaakt wordt van een routekaart voor de advisering. Op deze kaart staat een stroommodel met allerlei gegevens, zoals toetsresultaten, didactische leeftijd, leerrendement en het IQ, die gekoppeld zijn aan specifieke adviezen. Deelnemer 4 werkt in het speciaal onderwijs, waar het gebruikelijk is om het IQ van de leerlingen te onderzoeken. Deze routekaart werd ontwikkeld omdat bleek dat er soms te laag geadviseerd werd. Deelnemer 3 geeft aan dat er naast de toetsen ook wordt gekeken naar andere zaken, zoals de leerhouding en het doorzettingsvermogen van het kind. Ook persoonlijke voorkeuren voor praktisch of theoretisch leren worden meegewogen. Ze vertelt daarnaast dat het voor het advies soms uitmaakt wat een vo-school kan bieden:

"[We hadden] drie leerlingen in groep 8 die vooral qua gedrag behoorlijk uitdagend waren. [...] [We] hebben deze leerlingen anoniem met de zorgcoördinator besproken van de school waar ze heen zouden gaan. Nou ja, om voor onszelf te verhelderen van wat is het maatwerk dat deze school kan bieden? Want daar zal het ook deels van afhangen, welk niveau wij gaan adviseren."

Deelnemer 1 werkt op een school waar volgens het pedagogische concept van Reggio Emilia wordt gewerkt, op zijn school wordt daarom met een alternatief leerlingvolgsysteem gebruikt. Er wordt niet getoetst, in plaats daarvan wordt bijgehouden of leerlingen bepaalde leerdoelen behaald hebben. Op basis van de behaalde doelen maakt de leerkracht een inschatting van het niveau. Deelnemer 1 geeft daarbij aan wel enkele twijfels te hebben en merkt op dat het

¹ Zie het theoretisch kader. Voor een volledige beschrijving van het proces van schooladvisering, zie: <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/schooladvies-en-doorstroomtoets-basissschool/toelating-voortgezet-onderwijs-gebaseerd-op-definitief-schooladvies>.

schooladvies bij niet een leerling overeenkwam met het advies dat uit de doorstroomtoets naar voren kwam.

De onderwijsprofessionals gaan op meerdere momenten met de leerlingen en ouders in gesprek over het advies. Doorgaans wordt in groep 7 al een voorlopig advies met hen besproken. In de eerste helft van het jaar in groep 8 vindt vaak nog zo'n gesprek plaats, gevolgd door een definitief advies na de doorstroomtoets. Bij Deelnemers 4 en 5 worden al veel eerder dit soort gesprekken gevoerd, zij werken beiden in het speciaal onderwijs. Bij hen wordt voor elke leerling een individueel handelingsplan of een *persoonlijk ontwikkelingsperspectief* bijgehouden. Persoonlijke doelen worden daarin opgenomen en deze worden met de ouders en leerlingen besproken. Deelnemer 5 vertelt dat er vanaf het tweede leerjaar gesprekken gevoerd worden met ouders over de verwachtingen voor de toekomst van de leerling en dat leerlingen daarbij steeds meer betrokken worden.

Zodra de advisering heeft plaatsgevonden, kunnen leerlingen ingeschreven worden in het vo. De vo-professionals zijn dan aan zet in het proces van plaatsing. Alle deelnemers die werkzaam zijn in het vo geven aan dat ze vertrouwen hebben in de po-professionals die de adviezen formuleren. Ze zien deze adviezen als leidend in de plaatsing van leerlingen op hun scholen. In dit proces krijgen de vo-scholen de dossiers van de po-leerlingen. Hierbij wordt door verschillende deelnemers opgemerkt dat er in de ICT-systemen zaken nog flink verbeterd kunnen worden. De dossiers zijn vaak onoverzichtelijk en lastig te openen, waardoor het veel tijd kost om alle leerlingen in te voeren en alle dossiers te bekijken.

Sinds het schooljaar 2023-2024 wordt er in Nederland gewerkt met doorstroomtoetsen, waardoor het advies van de school vaker omhoog wordt bijgesteld. Verschillende deelnemers geven daarover aan dat ze het idee hebben dat leerlingen nu een te hoog advies zullen ontvangen en daardoor op een later moment mogelijk weer moeten afstromen. Een paar deelnemers (2) geeft ook aan dat ze dit zien als een teken van wantrouwen richting de po-professionals. Zo zegt Deelnemer 8:

"Ik ben heel erg voor kinderen een kans geven [...] maar ik vind het wel heel raar dat een leerkracht van groep 8 nu gewoon per se moet aanpassen, dus dat hele advies van januari ligt nu al in de prullenbak. Ik vind [...] dat die doorstroomtoets weer een Cito-toets in april moet zijn om ook de leerkrachten van groep 8 weer gewoon in hun kracht te zetten. Omdat die samen met de hele school een advies geeft over acht jaar onderwijs. En dat moet nu aangepast worden door een toetsje in februari [...] dat vind ik heel erg."

Deelnemer 7 benadrukt eveneens het vertrouwen po-leerkrachten, maar benoemt daarnaast als enige dat ze grote bedenkingen heeft bij het toetsen in het algemeen:

"Kinderen komen echt angstig binnen [...], wat ik merk is wat voor schade die hele Cito of NIO of welke toetsen dan ook [aanrichten]. Het is echt verschrikkelijk. Ik snap dat het moet en ik ga er ook niet over, maar ik zie de gevolgen. Er zijn echt kinderen, die zitten een half jaar op slot voor ze weer vrij durven te bewegen en weer fouten durven maken."

Op de school van Deelnemer 7 worden alle leerlingen vervolgens in een brede brugklas geplaatst, hun schooladviezen lopen uiteen van vmbo-t tot en met vwo. Ze ziet dit onder andere als een manier om deels los te komen van het toetsen en het schooladvies:

"We gaan niet denken met welk advies je binnenkwam. [...] Dat leggen we daar neer en daar gaan we ook nog wel een keertje naar kijken weer, maar je gaat nu gewoon even lekker door met worden wie je bent."

Ze voegt daaraan toe dat leerlingen met een aanvankelijk vmbo-t-advies regelmatig na de twee brede brugjaren doorstromen naar havoniveau. Op de scholen van de andere vo-deelnemers zijn heterogene brugklassen aanwezig, waarbij leerlingen bijvoorbeeld in een vmbo-t/havo of

een havo/vwo klas worden geplaatst. Leerlingen krijgen op die manier de kans om na een of twee jaar uit te stromen naar een passend niveau. Op de meeste scholen zijn ook homogene klassen aanwezig, waarbij op één niveau wordt lesgegeven.

Activiteiten en voorzieningen

Er wordt van alles georganiseerd om leerlingen (en hun ouders) een soepele overgang en een zachte landing te bieden. Deze activiteiten starten terwijl leerlingen op de basisschool zitten. Ook in de eerste jaren van de vo wordt er van alles ingezet om de overgang te versoepelen. In Tabel 2 en 3 vind je een overzicht van deze activiteiten.

Een aantal activiteiten worden door alle deelnemers genoemd. Op alle vo-scholen worden in ieder geval open dagen en wendagen aangeboden voor leerlingen. Het is gebruikelijk dat po-leerkrachten in groep 8 ook een open dag of wenmiddag met hun leerlingen bezoeken. Het kennismaken met de mentor voor de zomervakantie is ook een standaardactiviteit.

Op verschillende scholen worden naast deze standaardactiviteiten ook nog andere zaken aangeboden. In de regio waarin Deelnemer 8, 12, 13 en 14 werken wordt vanuit de gemeente actief ingezet op dit soort activiteiten, waarbij ook aandacht is voor de onderwijsprofessionals. Zo worden er casusbesprekingen georganiseerd, waarbij po-professionals een leerling kunnen bespreken waarbij ze het moeilijk vinden om een passend advies te geven of een goede plek te vinden. Op de vmbo-school van Deelnemer 10 wordt een verrijkingsprogramma aangeboden voor basisschoolleerlingen met een vmbo-advies. Zij kunnen in groep 7 en 8, onder schooltijd, alvast praktijklessen volgen op het vmbo. Deelnemer 10 vergelijkt dit met plusklassen, waarin begaafde leerlingen extra aanbod krijgen. Leerlingen krijgen op die manier de kans om met hun handen te werken en om al gewend te raken aan het onderwijs op de vo-school.

Op de scholen waar speciaal- of praktijkonderwijs wordt aangeboden, wordt meer maatwerk geleverd dan op de andere scholen. Zo geeft Deelnemer 6 aan dat als leerlingen dat willen, ze in de zomervakantie al een keertje kunnen langskomen. Ook op de school van Deelnemer 1 is ruimte voor maatwerk. Het is een jonge school met kleine klassen en een bijzonder pedagogisch concept. Deelnemer 1 krijgt als leerlingbegeleider de ruimte om leerlingen individueel te begeleiden bij hun schoolkeuze.

Sommige deelnemers geven aan dat er in het verleden activiteiten georganiseerd werden waar nu geen tijd of budget meer voor is. Deelnemer 9 vertelt bijvoorbeeld dat er in het verleden wel eens een soort congres werd georganiseerd voor onderwijsprofessionals uit po en vo. Tijdens dit congres werd er uitgewisseld over wat er op de po-scholen wordt aangeboden en wat er op de vo-school wordt verwacht aan basisniveau. Deelnemer 9 benoemt hierbij dat ze graag zou willen dat er vaker zulke activiteiten worden georganiseerd, zodat po-scholen en vo-scholen beter op elkaar kunnen afstemmen:

“Wij merken gewoon heel grote inhoudelijke verschillen, in vakinhoud, maar ook in vaardigheden. En dat maakt dat het voor docenten gewoon best wel lastig is om het startniveau eigenlijk te bepalen. Dus voor sommige leerlingen is het gewoon te makkelijk, want die hebben dit wel allemaal al gehad, terwijl andere leerlingen die hebben het echt allemaal nog niet gehad. [...] Huiswerk maken ze tegenwoordig op bijna alle basisscholen wel, maar het plannen bijvoorbeeld eigenlijk niet. Of bij rekenen, bijvoorbeeld dat ze in groep 8 meerkeuzevragen krijgen, terwijl wij er eigenlijk vanuit gaan dat ze berekeningen opschrijven. [...] Ik denk dat de verwachtingen van elkaar niet altijd helemaal duidelijk zijn.”

Op de school van Deelnemer 7 is voor de meeste leerlingen al duidelijk hoe het onderwijs van de lagere school aansluit op het aanbod. Zij werkt op een vrijeschool, de meeste nieuwe leerlingen komen ook van een vrije basisschool. Binnen het vrijeschoolonderwijs is veel aandacht voor een doorlopende ontwikkeling en doorgaande leerlijn. Dit is bijvoorbeeld terug

te zien in het *periodeonderwijs*, dat zowel op de lagere school als in het vo dagelijks tijdens de eerste twee uur wordt gegeven door de klassenleraar (Witvliet, 2015). De klassenleraar verzorgt voor de groep ook een mentorrol. De leerlingen op de school van Deelnemer 7 hebben in deze jaren een vast lokaal en een eigen vleugel in het gebouw, nog een aspect waardoor de overgang van po naar vo minder scherp is. Op de school van Deelnemer 10 geldt dat leerlingen op het laagste niveau (vmbo-basis) de lessen Nederlands, wiskunde en economie van dezelfde docent krijgen, waardoor ook voor hen de overgang minder scherp is.

Tabel 2*Activiteiten om de overgang te versoepelen in het po*

Activiteit	Betrokkenen	Toelichting
Open dag, open avond	Leerling, ouders, vo-school	Leerlingen en hun ouders bezoeken de school, vaak op een weekenddag of in de avond.
Lesmiddag	Leerling(en), vo-school, eventueel: Groep 8-leerkracht	Leerlingen volgen op vo-school een aantal (korte) lessen, vaak met de gehele groep. Soms is de Groep 8-leerkracht hierbij aanwezig.
Casusbespreking	Po- en vo-onderwijsprofessionals	Onderwijsprofessionals bespreken samen leerlingcasussen, om zo samen tot een goed advies en/of plaatsing te komen.
Oudervoorlichting	Ouders, plaatsingscoördinator	Ouders wonen een voorlichting bij over de overgang po-vo
Voorlopig adviesgesprek	Leerling, ouders, po-leerkracht	Leerling en ouders krijgen een voorlopig advies te horen. Dit gebeurt doorgaans aan het begin van groep 8, maar soms al eerder. Bij een deelnemer wordt eind groep 5 voor het eerst het uitstroomprofiel besproken.
Definitief adviesgesprek	Leerling, ouders, po-leerkracht	Leerling en ouders krijgen het definitieve advies te horen.
Klassenvoorlichting over de overstap	Leerlingen, plaatsingscoördinator, oud-leerlingen	Plaatsingscoördinator en oud-leerlingen geven in groep 8 een presentatie over de overstap van po naar vo.
Kennismaking met mentor	Leerlingen, mentor	Nadat leerlingen definitief geplaatst zijn maken ze aan het eind van het schooljaar alvast kennis met de nieuwe mentor.
Extra kennismaking	Angstige leerlingen, trainer	Angstige leerlingen mogen (optioneel) een keer extra komen kennismaken onder begeleiding van de persoon die faalangsttrainingen geeft op school.
Po-vo conferentie	Po- en vo-onderwijsprofessionals	Po-leerkrachten komen samen op vo-school, daar worden curricula besproken, zodat de po- en vo-scholen beter kunnen afstemmen.
Zorggesprek	Leerling, ouders, ondersteuningsteam vo-school, afdelingsleider	Leerling met uitgebreide ondersteuningsbehoeften en ouders gaan in gesprek over (mogelijkheden tot) ondersteuning.
Wendagen op maat	Leerling, vo-school (praktijkonderwijs), zorgcoördinator	Leerlingen die daar behoefte aan hebben, mogen meerdere keren langskomen om te wennen.
Kijkdag in zomervakantie	Leerlingen, vo-school (praktijkonderwijs)	Leerlingen mogen (optioneel) aan het eind van de zomervakantie alvast een dag langskomen om te wennen.
Schoolsafari	Po-leerkrachten, vo-scholen	Po-leerkrachten gaan bij één of meer vo-scholen in de regio op bezoek, om zo de scholen beter te leren kennen.
Verwachtings-/ontwikkelgesprekken	Po-leerkrachten, ouders, leerlingen in het speciaal onderwijs, zorgteam	Po-leerkrachten gaan al vanaf de middenbouw met leerlingen, ouders en het zorgteam in gesprek over de verwachtingen en doelen van leerlingen.
Verrijkingsprogramma	Leerlingen, vo-onderwijsprofessionals	Activiteiten voor specifieke doelgroepen: leerlingen met een vmbo-advies uit groep 7 en 8 kunnen op woensdagochtenden praktijklessen volgen, verrijkingsprogramma voor hoogbegaafde leerlingen en rond tweetalig onderwijs.
Warme overdracht	Po- en vo-onderwijsprofessionals	Onderwijsprofessionals van beide scholen gaan met elkaar in gesprek over de leerling.
'Wie ben ik'-werkstuk	Leerling, vo-mentor	Leerlingen maken een werkstuk waarin ze zichzelf alvast voorstellen aan de nieuwe mentor.
Brief van een brugklasser	Leerlingen, oud-leerlingen	Oud-leerlingen van de po-school schrijven een brief aan de leerlingen in groep 8, om hun te vertellen over de vo-school en de overstap.

Tabel 3*Activiteiten om de overgang te versoepelen in het vo*

Activiteit	Betrokkenen	Toelichting
Klassenleraar/brugklasdocent	Leerlingen, klassenleraar/brugklasdocent	Leerlingen krijgen tijdens de brugklas een aanzienlijk deel van het onderwijs van één docent. Ze hebben veel contact met een vast persoon, net als in het po.
Focusgroeps gesprekken	Ouders, beleidsmedewerkers	Er worden gesprekken met ouders gevoerd om te bespreken hoe de overgang verlopen is. Soms worden er gesprekken voor ouders uit specifieke doelgroepen georganiseerd, bijvoorbeeld ouders met een migratieachtergrond.
Brede brugklas	Leerlingen, vo-docenten	Leerlingen met verschillende niveaus worden bij elkaar in één groep geplaatst. Leerlingen hebben langer de kans om zich te ontwikkelen en naar een hoger niveau door te stromen.
Matching	Leerling, plaatsingscoördinator	Leerlingen met bepaalde kenmerken worden bij elkaar in de klas geplaatst, bijvoorbeeld leerlingen die erg verlegen zijn of ver van school wonen.
Kennismakingsactiviteiten	Leerlingen, vo-docenten	In de eerste weken van het schooljaar worden kennismakingsspelletjes gespeeld, krijgen leerlingen uitleg over de ICT-systemen en over het plannen van huiswerk.
Junior mentoren	Leerlingen, junior mentoren	Leerlingen uit hogere jaren vervullen een mentorrol voor de nieuwe leerlingen.
Brugklaskamp	Leerling, vo-docenten; eventueel: junior mentoren	Leerlingen gaan samen op kamp om elkaar beter te leren kennen.
Huiswerkbegeleiding	Leerlingen, huiswerkbegeleidingsinstituut	Leerlingen kunnen op schoolbegeleiding krijgen bij het plannen en maken van huiswerk.
Terugkoppeling	Vo-docenten, po-leerkrachten	Onderwijsprofessionals van po- en vo-scholen gaan in gesprek over hoe de leerlingen aangekomen zijn op de nieuwe school.
Eigen lokaal	Leerlingen	De leerlingen zitten tijdens de brugklasjaren in een eigen lokaal, de docenten wisselen.

Terugkoppeling

Naast afstemming voor en tijdens de overgang, zou er ook na de overgang nog afgestemd kunnen worden. Op sommige scholen vindt jaarlijks een terugkoppeling plaats, maar op de meeste scholen gebeurt dat niet, of in ieder geval niet op een manier die aankomt bij de deelnemers. Voor de po-professionals betekent dit dat zij weinig inzicht hebben in hoeverre de overgang goed verloopt. Onderwijsprofessionals hebben hier wel behoefte aan, Deelnemer 4:

“Wat wij in ieder geval heel graag zouden willen is data. [...] Wij hebben hem hierop laten uitstromen, maar vertel ons over een jaar eens hoeveel [leerlingen] zijn er nu daadwerkelijk op dat niveau gebleven of naar boven of naar beneden [gegaan]? Dan weten wij ook beter van hé, zitten we op het goed spoor of niet? Ja, dat is wel echt data die wij missen.”

Deelnemer 13, die op regionaal niveau werkt aan de overgang po-vo, vertelt dat er bij de onderwijsprofessionals in de regio onderzocht is welke behoeftes zij hebben. Daaruit kwam naar voren dat onderwijsprofessionals behoefte hebben aan een centrale overdracht en aan terugkoppeling. Vo-professionals benoemen eveneens de meerwaarde van terugkoppeling met po-leerkrachten. Zij willen bijvoorbeeld nog eens bij een leerkracht of intern begeleider kunnen aankloppen om moeilijkheden rond leerlinggedrag te bespreken. Op dit moment kan dat alleen informeel plaatsvinden en mag informatie niet officieel worden vastgelegd. Formeel blijkt het vaak onmogelijk om zo'n terugkoppeling te organiseren. Een belangrijke belemmering wordt daarin gevormd door privacywetgeving. Als scholen op dit moment met elkaar willen uitwisselen over hoe de overgang verlopen is, hebben ze daar toestemming voor nodig van de ouders van de leerlingen. Deelnemer 11 vertelt:

“Wij hadden ieder jaar ook een nabespreking. Die hadden we dan rond januari, februari en dan nodigden we de leerkrachten po uit bij ons op school en dan hadden wij van die [...] speeddates waarin wij [...] onze brugklassers doorspraken. Alleen ja, vanwege de AVG-wetgeving mag dat allemaal niet meer.”

3.2 Warme overdracht

In het overgangsproces van po naar vo worden dus allerlei activiteiten ingezet. Eén van die activiteiten is de warme overdracht. In deze paragraaf wordt weergegeven welke doelen de deelnemers daarbij voor ogen hebben, hoe de warme overdracht verloopt in de praktijkcontexten van de verschillende deelnemers, hoe ze omgaan met gevoelige informatie en hoe ze leerlingen en ouders een stem geven.

Doel van de warme overdracht

Wanneer het gaat over het doel van de warme overdracht, noemen meerdere deelnemers het geven/verkrijgen van informatie. Het gaat daarbij dan in het bijzonder om informatie die niet makkelijk op papier gegeven kan worden of informatie uit het onderwijskundig rapport die extra toelichting behoeft. De rol van gevoelige informatie in de overdracht wordt verderop in dit hoofdstuk besproken. Verschillende deelnemers (10) gaan vervolgens dieper in op het doel van het overdragen van die informatie. Zij noemen het echt zien en horen van de leerling, het inventariseren van onderwijsbehoeften en het zorgen voor een fijne start op de nieuwe school. De rol van onderling vertrouwen en goede samenwerking wordt daarbij door enkele deelnemers (4) expliciet benoemt. Deelnemer 12 zegt bijvoorbeeld:

“[Het doel is] de leerling echt zien, dus echt zien wat de leerling nodig heeft en voor die leerlingen ook die kloof [...] zo klein mogelijk te maken. Zeker voor die leerling die iets extra's nodig heeft. Die overstap maken tussen die twee werelden, po en vo, nou dan kan hij echt wel in zo'n kloof terechtkomen. Door mekaar te vinden door inhoudelijk met elkaar in gesprek te gaan, ga je die kloof wel verkleinen.”

Voor de meeste vo-deelnemers geldt dat zij de rol van plaatsingscoördinator hebben en dat zij in het nieuwe schooljaar niet noodzakelijk met de leerling in aanraking komen. Voor Deelnemer 7 ligt dit anders. Zij is klassenleraar van de leerlingen die worden overgedragen, zij zorgt vervolgens tijdens de brugjaren voor een groot deel van het onderwijs dat deze leerlingen ontvangen en vervult een mentorrol voor hen. Deze persoonlijke betrokkenheid spreekt ook uit haar antwoorden:

“Die warme overdracht zorgt ervoor dat je een andere start kunt maken, [...] dat je de kinderen als het ware al een beetje in je hart kunt meedragen, die eerste tijd.”

Sommige deelnemers noemen de warme overdracht (ook) een middel om de relaties met de po-scholen aan te halen en de bekendheid van de school te vergroten. Daarbij benoemen meerdere deelnemers (5) specifiek de (on)bekendheid van het vmbo of het imago van het vmbo. Deelnemer 10:

“[Het doel van de warme overdracht] is toch wel meer informatie te krijgen die je niet altijd op papier krijgt. En het bracht, wat ik ook heel fijn vind, het contact met die groep 8 docenten en dat je iets kan vertellen over het vmbo. [...] Ik denk dat het ook wel positief is dat ze zien van 'Oh nou bij [NAAM SCHOOL] heb je de horeca-afdeling.' [...] Dat ze zien van 'Oh, dat is wel iets voor jou. Jij werkt graag met je handen, ga jij daar eens kijken.'”

Deelnemer 2 ziet hierin ook een opdracht voor de lerarenopleidingen:

“D'r leven echt heel veel vooroordelen over het vmbo en ik denk dat je daar heel veel aandacht aan kan besteden van wat een goede basis dat is. Dat je mensen informeert van wat gebeurt er nou precies en wat leren leerlingen nou precies op het vmbo? [...] Als je voor de klas komt

via de havo of het vwo en je gaat gelijk door naar de pabo, dan ken je het vmbo ook helemaal niet, dus ik denk dat daar nog wel iets te winnen is om mensen daar gewoon goed over te informeren omdat collega's daar zelf ook wel eens vooroordelen over hebben."

Deelnemer 6 geeft dit eveneens aan, maar dan met betrekking tot het praktijkonderwijs. Deelnemer 11 ziet de warme overdracht ook als een moment om de band met de andere scholen te versterken. Ze vindt het daarnaast moeilijk om de meerwaarde van de warme overdracht te benoemen:

"Ik denk dat het vooral erg PR-technisch is. [...] Als een basisschool een [onderwijskundig rapport] echt goed op orde heeft, dan denk ik dat een warme overdracht... ja weinig meerwaarde heeft. [...] Maar het is meer bij een warme overdracht van dat wij naar de basisschool gaan en ja, ons gezicht laten zien. Dus ja, het is meer PR-technisch."

Het blijkt dus dat in de praktijk de warme overdracht niet alleen tot doel heeft om de overgang voor leerlingen zo goed mogelijk te maken, maar ook om scholen en onderwijstypen beter te profileren.

Verloop van de warme overdracht

Planning en afstemming

Volgens de onderzoeksliteratuur zou een warme overdracht al kunnen bestaan uit het aanleveren van extra schriftelijke informatie buiten het reguliere leerlingdossier (Korpershoek et al., 2016). Uit de interviews blijkt dat dit niet is hoe de warme overdracht door de deelnemers wordt gedefinieerd. Alle deelnemers zien de warme overdracht als een gesprek tussen professionals van het po en het vo. Dit vindt meestal fysiek plaats, soms gebeurt het telefonisch of met een videogesprek. De meeste deelnemers geven aan dat sinds de coronapandemie meer gesprekken telefonisch of digitaal worden gevoerd. Het organiseren van een fysieke warme overdracht is een flinke planmatige en logistieke puzzel, die veel tijd kost. In de regio van Deelnemers 8, 12, 13 en 14 is het de bedoeling dat de overdracht op den duur centraal zal plaatsvinden. De planning en logistiek wordt dan op gemeenteniveau geregeld, waardoor er voor de onderwijsprofessionals meer tijd overblijft voor de inhoud. Het valt op dat er alleen bij Deelnemer 8 sprake lijkt te zijn van afstemming tussen de vo-school en de po-scholen over de manier waarop de warme overdracht plaatsvindt. Voor de meerderheid van de deelnemers (9) geldt dat het initiatief voor het verloop bij de andere scholen ligt. Deelnemer 4 zegt hierover:

"Ik heb het idee dat het nog niet tweezijdig is [...], dat het eenrichtingsverkeer is. [...] Dat het initiatief bij de warme overdracht vanuit het voortgezet onderwijs komt."

Deelnemer 9 kan neemt wel het initiatief, maar denkt dat het voor de po-scholen best lastig kan zijn dat de vo-scholen bepalen hoe het proces verloopt. Landelijke richtlijnen zouden daarbij kunnen helpen:

"Ik kan me wel voorstellen dat als het gewoon landelijk [...] bepaald is, ik denk dat het dan voor de basisscholen met name heel prettig is. Want nu mailt Jantje van die school en die doet het op die manier, en Pietje van die school doet het op die manier. Ik wil graag langskomen, een ander wil via Teams, die wil bellen... Het gaat op zoveel verschillende manieren, denk ik, en zij moeten met zoveel contactpersonen contact hebben."

Deelnemer 11 geeft aan dat ze zich vaak afvraagt of haar school het wel goed doet als het aankomt op de warme overdracht. Daar speelt in mee dat het proces elk jaar anders verloopt,

bijvoorbeeld door de coronapandemie en de invoering van de doorstroomtoets. Het heeft ook te maken met de richtlijnen die door het samenwerkingsverband zijn opgesteld. Officieel mag de warme overdracht pas plaatsvinden zodra de leerling op de vo-school geplaatst is, dat heeft met de privacywetgeving te maken. Deelnemer 11 vertelt dat dit ook zo is opgenomen in de richtlijnen die door het samenwerkingsverband geboden worden, maar dat andere scholen zich hier niet aan houden, zij voeren de warme overdrachtsgesprekken al eerder. Voor de meeste andere deelnemers geldt dat er geen regels of richtlijnen (bekend) zijn vanuit (bijvoorbeeld) de gemeente, het samenwerkingsverband of het schoolbestuur. De gemeente van Deelnemers 8, 12, 13 en 14 vormt hierop een uitzondering. Deelnemer 8 benoemt overigens ook dat ze vindt dat de warme overdracht pas erg laat kan plaatsvinden, namelijk vlak voordat de centrale examens worden afgenomen.

Op de scholen van Deelnemers 4, 5 en 6 wordt maatwerk geleverd in de warme overdracht. Zij werken in het speciaal basisonderwijs en het praktijkonderwijs. In deze contexten lijkt er meer ruimte te zijn voor maatwerk. Het is voor hen gebruikelijk dat de warme overdracht uitgebreider is en dat er meer contactmomenten zijn met de andere school. Omdat zij doorgaans te maken hebben met leerlingen met speciale onderwijsbehoeften, vindt er meestal meer afstemming en overleg plaats, om vast te kunnen stellen of een leerling op de juiste plek terecht komt. Waar voor de andere deelnemers de warme overdracht op een vast moment plaatsvindt, verloopt dat bij deze deelnemers meer flexibel.

Wie worden er besproken?

Bij een deel van de deelnemers (6) worden alle leerlingen besproken tijdens de warme overdracht, terwijl voor anderen (4) geldt dat alleen een selectie wordt besproken. De redenen om niet alle leerlingen te bespreken lopen uiteen. Voor Deelnemer 4 en 6 geldt dat zij graag voor iedere leerling een warme overdracht zouden willen, maar dat de andere scholen daar niet altijd in meewerken. Dit is opvallend, omdat deze deelnemers met leerlingen werken die speciale onderwijsbehoeften hebben. Deelnemer 6 vertelt zelfs ervaring te hebben met een intern begeleider die weigerde het onderwijskundig rapport in te vullen. Deelnemer 3 houdt juist alleen een warme overdracht voor leerlingen met speciale onderwijsbehoeften, zoals gedragsproblematiek. Bij Deelnemer 11 wordt door het samenwerkingsverband aanbevolen om alle leerlingen te bespreken, maar is op schoolniveau besloten om dit niet altijd te doen:

“[Sinds] corona is het eigenlijk los zand. We hebben toen gezegd van, is het echt noodzakelijk om alle leerlingen door te spreken? Want het samenwerkingsverband hamert er wel heel erg op om het onderwijskundig rapport heel goed in te vullen. [...] Is het dan nog noodzakelijk om alle leerlingen door te spreken? [...] Toen heeft een teamleider aangegeven van voor mijn afdeling wil ik dat alle leerlingen besproken blijven worden en andere teamleiders die hebben dat wat losser gelaten. [...] En we hebben de keuze ook bij het po gelegd, ‘Hebben jullie nog behoefte aan een warme overdracht?’ Ja sommigen geven aan ‘Ik wil er een doorspreken’ of ‘Ik wil er geen doorspreken.’ [...] Er zijn ook scholen die zeggen ‘Wij hebben het ook erg goed ingevuld, voor ons is het helemaal niet meer noodzakelijk.’

Hoe krijgt het gesprek vorm?

De meeste vo-deelnemers geven aan dat zij van tevoren het onderwijskundig rapport goed doornemen en op basis daarvan vragen formuleren die ze willen voorleggen aan de professionals. Dit zijn bijvoorbeeld vragen over discrepanties tussen de toetsresultaten uit het leerlingvolgsysteem en het advies dat door de school gegeven is. Sommige deelnemers geven aan met een format te werken, dat bijvoorbeeld is opgesteld door een orthopedagoog, het samenwerkingsverband of door de plaatsingscommissie. Deelnemer 10 legt bijvoorbeeld uit

dat haar voorgangers in de plaatsingscommissie een paar vragen hebben opgesteld die tijdens het gesprek gesteld worden:

“We [gaan] altijd aan de hand van een vragenlijst naar die scholen toe. [...] Het zijn eigenlijk maar vier vragen en dan heel globaal van: hoe is de thuissituatie, hoe gaat dat? Hoe is het met de gezondheid? Zijn er problemen... of ach, niet problemen, heeft een leerling ADHD, ADD, dyslexie? En hoe is het met de motivatie?”

De vo-professional die het gesprek voert maakt vervolgens notities van de informatie die tijdens de warme overdracht wordt gedeeld.

Bij wie komt de informatie terecht?

Het vastleggen en verspreiden van de informatie die gedeeld wordt, verloopt bij alle vo-deelnemers min of meer hetzelfde. De informatie wordt doorgaans opgehaald door een vo-docent die (ook) de taak heeft van plaatsingscoördinator. Deelnemer 7, die de rol van klassenleraar heeft, doet de warme overdracht zelf voor de leerlingen die zij in haar groep krijgt. Voor de andere vo-deelnemers geldt dat zij de informatie die zij ophalen doorgeven aan de mentoren. Zij maken een samenvatting van wat zij hebben opgehaald en plaatsen die informatie in het dossier van de leerling, mentoren kunnen dat vervolgens lezen. Er zijn op de scholen doorgaans geen afspraken over wat de mentoren vervolgens doen met de informatie. Er wordt niet nagegaan of mentoren de informatie bestuderen. Mentoren kunnen besluiten om de informatie niet te lezen, bijvoorbeeld omdat zij nieuwe leerlingen onbevooroordeeld willen leren kennen.

De informatie wordt niet met het hele team gedeeld. Naast de mentor krijgen ook bepaalde andere personen meestal toegang, zoals de afdelingsleider en het zorgteam. Een enkele deelnemer specificeert dat dit alleen gebeurt wanneer daar aanleiding toe is. Gevoelige informatie wordt voor de vakdocenten afgeschermd wanneer de plaatsingscoördinator het niet nodig acht dat iedereen op de hoogte is. De informatie die tijdens de warme overdracht verzameld wordt, komt dus niet bij alle vo-docenten terecht.

Gevoelige informatie

Tijdens de warme overdracht wordt gevoelige informatie gedeeld, zowel over leerlingen als over hun ouders. De meeste deelnemers geven tijdens het gesprek aan dat de warme overdracht daar hét moment voor is. Ze noemen hierbij voorbeelden als opvallend (problematisch) gedrag, (v)echtscheidingen en conflicten met de school. Hierdoor krijgt de warme overdracht soms het imago dat het een roddelmoment is, zo zegt Deelnemer 11:

“Ik heb het daar ooit over gehad met iemand anders uit het onderwijs en toen gaf ik aan [...] ik doe ook warme overdrachten en toen zei die vrouw van ‘Oh, dan ben je eigenlijk gewoon aan het roddelen.’”

Informatie die tijdens de overdracht verzameld wordt komt (deels) in het dossier van de leerling terecht. Alle informatie die in het dossier wordt opgenomen, kan worden opgevraagd door de ouders (en zodra de leerling 16 jaar is ook door de leerling). Bepaalde gevoelige informatie, vooral wanneer het informatie over de ouders betreft, wordt daarom regelmatig niet in het dossier opgenomen. Deelnemer 2:

“[Het doel van de warme overdracht is] toch even soms nog wat dingen extra benadrukken. Wat je niet zo makkelijk in het [onderwijskundig rapport] zet, omdat ouders daar soms bezwaar tegen hebben, maar dat je dat dan toch even kan delen met de nieuwe school.”

Deelnemer 10 vertelt dat gevoelige informatie soms mondeling wordt doorgegeven. Bij vier van de deelnemers die in het vo werken is er sprake van een soort 'schaduw dossier'. Zij vertellen dat er binnen (digitale) dossiers plekken bestaan waarin gevoelige informatie terecht komt. Deze informatie blijft onzichtbaar voor ouders en leerlingen, ook wanneer zij het leerlingdossier opvragen. Dit is wettelijk niet toegestaan (Autoriteit Persoonsgegevens, z.d.). Toch zijn er belangrijke redenen voor, die bijvoorbeeld door Deelnemer 8 worden benoemd:

"[Het doel van de warme overdracht is] dat we in ieder geval belangrijke dingen die bij een kind horen en niet in een onderwijskundig rapport staan, dat die weten voorafgaand aan dat ze bij ons komen. Maar ook dat een leerkracht bijvoorbeeld zorg zou kunnen delen met ons als ze dat hebben bijvoorbeeld over de thuissituatie of over een leerling dat dat ook in vertrouwen kunnen delen en dat wij dat verder in de gaten kunnen houden. Dat vind ik een heel belangrijke van de warme overdracht."

Het delen van informatie over vermoedens van mishandeling, verslaving en andere vergelijkbare onderwerpen zijn in het belang van het kind. Daarom wordt er op verschillende scholen met deze constructie gewerkt. Bij Deelnemer 9 op school zijn er juist afspraken om dit soort schaduw dossiers tegen te gaan. Deelnemer 9 en haar collega's ontvangen alleen informatie van de po-school die in het dossier geplaatst kan worden:

"Wat wij eerst nog wel eens hadden bij de warme overdracht, is dat de basisschoolleerkrachten dan bijvoorbeeld zeiden 'Dit is even informatie tussen ons in, maar dat mag niet bekend zijn.' Daarvan hebben wij gezegd dat we dat niet meer willen. Dus het is óf informatie waarvan je zegt: dan mag ik dat ook aan een nieuwe mentor doorgeven, óf – heel lullig – ik hoef het niet te weten, want dan mogen we er niks mee doen. [...] En wat we dan ook wel eens zeggen [...] we nodigen de ouders uit op een gesprek om de thuissituatie te bespreken bijvoorbeeld. En dan zeggen [de basisschoolleerkrachten] 'Oh ja, dat is inderdaad slim, want dan hebben wij niks verteld', maar dan krijgen wij wel de informatie die ze met ons willen delen."

Onderwijsprofessionals uit het po geven aan dat ze bepaalde informatie juist bewust niet delen. Deelnemer 5 vertelt bijvoorbeeld:

"Als het een sterk team is, dan kunnen ze filteren wat de [vo-]school echt nodig heeft om het kind te ondersteunen, zonder een té gevulde rugzak mee te geven. [...] We hebben bijvoorbeeld een leerling die in het begin heel vaak in zijn broek plaste door stress. Dat hoeft [de vo-]school niet te weten."

Deelnemer 3 geeft aan dat zij leerlingen wel eens anoniem bespreekt, zodat zij op een nieuwe school een nieuwe start kunnen maken:

"[Wij doen dat anoniem] omdat wij bij deze kinderen wel nog een stukje groei vermoeden en we het hen ook wel gunnen dat ze niet al met een heel stevig verhaal de school inrollen. [...] Een van die leerlingen is nu bijvoorbeeld aan het begin van het schooljaar met medicatie begonnen omdat hij ADHD heeft. En dat is gewoon zo een totaal ander ventje geworden. Als wij hem met naam en toenaam benoemd zouden hebben dan ben ik wel een beetje bang dat dat beeld zou blijven bestaan, terwijl het nu een ontzettend leergierige jongen is geworden. En ja, dan voelt het naar het kind toe ook eerlijk dat hij nu echt gewoon een onbevangen start kan maken."

Sommige vo-deelnemers lopen er tegenaan dat po-leerkrachten soms informatie achterhouden. Andersom zijn er verschillende deelnemers uit het vo die aangeven dat mentoren soms expres de informatie uit de warme overdracht niet lezen, omdat zij de leerlingen een nieuwe start gunnen en omdat ze niet bevooroordeeld willen raken. Deelnemer 8 raadt mentoren het volgende aan:

“Ik vind het zelf namelijk ook belangrijk dat een kind een nieuwe start kan maken en dat als een leerkracht nou van alles al heeft verteld, dat eigenlijk niet per se noodzakelijk is, dan kan een kind ook die nieuwe start niet maken. Ik adviseer mijn mentoren ook altijd van ‘joh, wacht even twee weken met het lezen van de intakes.’”

Deelnemer 9 gunt alle leerlingen ook een nieuwe kans, maar merkt op dat het achterhouden van informatie door de po-professionals haar ook zorgen baart:

“Wij willen een leerling een nieuwe kans geven, [...] maar wij hebben ook gewoon echt wel meerdere leerlingen per jaar die ons dan eigenlijk achteraf wel vertellen ‘Op de basisschool zaten wij ook elke dag bij de directrice, want daar ging het ook niet.’ Weet je, als wij de informatie al eerder hebben, dan kunnen we ook andere tools inzetten om te zorgen dat die leerling fijn begint, dus dat die leerling succeservaringen heeft.”

Kortom: de deelnemers zien de warme overdracht als een plek waar gevoelige informatie gedeeld kan worden. Ze denken daarbij na over welke informatie ze delen of opslaan.

Stem van de leerling en de ouders

In Paragraaf 3.1 was te lezen dat er in de overgang van po naar vo allerlei activiteiten worden georganiseerd waarbij leerlingen en ouders een rol spelen. In de warme overdracht is dat niet gebruikelijk. In de meeste gevallen is de leerling niet (direct) bij de warme overdracht betrokken. Op de scholen van Deelnemer 4, 5 en 6, die werkzaam zijn in het speciaal basisonderwijs en het praktijkonderwijs, zijn leerlingen wel direct betrokken. Bij Deelnemer 4 geven leerlingen en ouders van tevoren toestemming voor de informatie die gedeeld wordt, ouders zijn aanwezig bij het gesprek. Bij Deelnemer 6 zijn de ouders volledig en leerlingen deels aanwezig bij de warme overdracht, dat zou Deelnemer 4 ook graag willen:

“Ja, ik zou, idealiter zou ik de leerling zelf zeg maar, erbij willen hebben zodat [...] het niet over vertellen wordt, maar *met elkaar* vertellen.”

Deelnemer 8 vertelt dat groep 8-leerlingen een werkstuk maken voor hun nieuwe mentor. Daarin vertellen leerlingen over zichzelf, hun hobby's en interesses. Zo heeft de leerling indirect een rol in de warme overdracht. Deelnemer 8 geeft daarnaast aan dat als kinderen zelf de ruimte krijgen om zulke informatie met de mentor te delen, de focus tijdens de warme overdracht onderwerpen kan liggen die de groep 8-leerkracht belangrijk vindt.

Professionalisering

De deelnemers doen op verschillende manieren en in verschillende mate aan professionalisering. Op het gebied van de overgang in het algemeen geven de meeste deelnemers aan dat ze informatie van de overheid in de gaten houden. De meeste deelnemers geven aan dat hun werkwijze voor de warme overdracht voortkomt uit ervaring. Deelnemer 6 vertelt:

“Ik probeer wel kritisch te kijken naar informatie die belangrijk is om te weten, zeg maar. Dus ik gebruik een heel format voor die gesprekken. En ik werk dat ik dat wel elk jaar weer optimaliseer en daar weer aan dingen aan toevoeg.”

Ook de ervaringen van collega's worden daarbij door verschillende deelnemers benut, zoals door Deelnemer 2:

“Nee [er wordt geen professionalisering geboden, maar] mijn voorganger heeft 38 jaar groep 8 gehad, dus die was door de wol geverfd zeg maar. En haar duo is heel lang met haar meegegaan, dus dat is eigenlijk wordt ervan uitgegaan dat dat gewoon automatisch goed gaat.”

Sommige deelnemers zetten nog meer activiteiten in om te professionaliseren op het gebied van de warme overdracht. Deelnemer 5 is beleidsonderzoeker binnen de scholengemeenschap waar zij werkt, zij doet onderzoek naar de overgang en de warme overdracht voor leerlingen in het speciaal onderwijs. Deelnemer 7 geeft aan wekelijks met haar collega's te vergaderen, waarbij ook onderwijsontwikkelingen worden besproken, bijvoorbeeld aan de hand van (kranten)artikelen. Hierin is ruimte om het inhoudelijk over de overgang van po naar vo te hebben en om aandacht te hebben voor de warme overdracht. In de regio van Deelnemers 8, 12, 13 en 14 wordt vanuit de gemeente actief ingezet op kennisontwikkeling en professionalisering. Er worden allerlei bijeenkomsten en activiteiten georganiseerd voor onderwijsprofessionals om de overgang goed te kunnen ondersteunen.

Hoewel de meeste deelnemers vertrouwen hebben in de manier waarop zij de overdracht inrichten, zijn er een paar deelnemers waarbij dat anders ligt. Deelnemer 11 laat weten dat ze zich onzeker voelt over de manier waarop de warme overdracht verloopt:

“We zijn er echt zoekende in, dus ik kan op dit moment niet echt zeggen dat er iets goed gaat. [...] Ieder jaar is het een beetje een ondergeschoven kindje en dan op het moment dat het daar is dan doen we iets. Maar het is het allemaal net niet. Het doet geen recht aan de leerlingen, het doet geen recht aan de leerkracht po. Het doet geen recht aan ons. Het is echt heel erg los zand op dit moment. En dat is eigenlijk ook wel een van de redenen dat ik meedoe aan dit onderzoek, omdat ik echt wel graag wil weten hoe anderen hier tegenaan kijken, hoe andere scholen dit doen, wat wel mag en wat niet mag.”

3.3 Kansengelijkheid

Een soepele overgang van po naar vo en een goede warme overdracht zouden kunnen bijdragen aan kansengelijkheid. In Paragraaf 3.1 is te zien dat er door scholen van alles wordt ingezet om de overgang van po naar vo zo soepel mogelijk te laten verlopen. Dergelijke activiteiten kunnen in brede zin bijdragen aan de kansen van leerlingen. In deze paragraaf ga ik dieper in op kansen(on)gelijkheid.

Leerlingenmerken en kansengelijkheid

In het kader van kansengelijkheid wordt door deelnemers regelmatig aandacht gevestigd op specifieke leerlingenmerken. Bepaalde groepen leerlingen hebben minder kansen dan anderen. Leerlingenmerken die door de meeste deelnemers (8) genoemd worden, zijn diagnostische labels zoals autisme, dyslexie en ADHD. Verschillende deelnemers benadrukken daarbij dat een diagnostisch label niet betekent dat er op een vaststaande manier gehandeld kan worden, zoals Deelnemer 5:

“Stel dat er een diagnose is ook, dan willen wij bijvoorbeeld kijken: wat is er wel en niet nodig [in de overdracht] zonder dat er al verengd is naar ‘Je hebt ASS dus we doen sowieso dit’, terwijl dat dat helemaal niet zo is of niet nodig is.”

Leerlingen met dergelijke diagnoses hebben vaak extra ondersteuningsbehoeften. Niet elke vo-school kan de juiste ondersteuning bieden. Hier wordt bij de advisering en plaatsing van leerlingen rekening mee gehouden door de deelnemers, soms betekent dit dat een leerling wordt aangeraden om een naar een andere school te gaan. Deelnemer 8 vertelt bijvoorbeeld:

“Als er een leerling komt met een zorgvraag en ondersteuningsbehoeften heeft, dan overleg ik met ons ondersteuningsteam. Niet als een kind ADD heeft, want ja, daar hebben we er natuurlijk wel meer van. Maar als er echt sprake is van zwaar autisme of andere, nou ja, problemen, dan gaat dat in overleg met onze ondersteuningscoördinator. [...] We hebben een orthopedagoog, met hem ga ik dan het gesprek aan van ‘Goh, is onze school wel haalbaar voor deze leerling?’ Want we hebben natuurlijk allemaal een soort basis die je terecht moet geven [...]. Maar er zijn scholen in de omgeving waar ze meer hulp kunnen krijgen. En dan is dat misschien een betere plek voor hem of haar.”

Goede relaties tussen en kennis van andere scholen zijn dus belangrijk om leerlingen met specifieke ondersteuningsbehoeften op een passende school te kunnen plaatsen. Deelnemer 7:

“Als groep 8 docent kan je namelijk wel eens zitten met een leerling met een specifieke behoefte en het is heel fijn als jij weet van nou, ik ben op die school geweest en die school die zou er wel eens aan kunnen beantwoorden.”

De school van Deelnemer 6, waar praktijkonderwijs wordt gegeven, biedt extra ondersteuning voor leerlingen die bijvoorbeeld door hun ADHD of autisme extra ondersteuningsbehoeften hebben. Basisschoolleerlingen zijn bijvoorbeeld niet gebonden aan één wendag, maar mogen meerdere dagen langskomen om de school beter te leren kennen en de reis te oefenen. Er wordt ook bewust rekening gehouden met eventuele kwetsbaarheid van ouders, Deelnemer 6 benoemt dat een deel van de ouders in het verleden zelf als leerling op de school gezeten heeft. Daarnaast zegt ze:

“Ik heb niet het idee dat het stukje kansenongelijkheid zeg maar echt een rol speelt, want ik vind dat wij, dat praktijkonderwijs, dat dat zoveel ruimte krijgt voor maatwerk, omdat je die onderwijsdoelen kunt loslaten eigenlijk. Dat er zoveel leerlingen hierbinnen kunnen komen die dus een kans krijgen. En ze krijgen in die zin allemaal dezelfde kans. Ja, al die verschillende leerlingen [krijgen] maatwerktrajecten.”

Ook op de school van Deelnemer 10 is er juist ruimte voor leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften, omdat de school *leerwegondersteunend onderwijs* (lwoo) aanbiedt. De school biedt leerlingen de mogelijkheid om onderzocht te worden, wanneer de basisschool hierin niet kan voorzien. Zo kan er psychologisch- en intelligentieonderzoek worden uitgevoerd op de school.

Ook persoonskenmerken die niet samenhangen met een medische diagnose worden benoemd, zoals kinderen die angstig of erg verlegen zijn. De vo-deelnemers geven aan dat zij bij het indelen van klassen ervoor proberen te zorgen dat dit soort kinderen bij elkaar worden geplaatst, zodat ze steun van elkaar kunnen ervaren. Deelnemer 8 voegt daaraan toe dat ze bij de klasindeling rekening houdt met de woonplaats van kinderen, zodat kinderen die van ver komen samen kunnen reizen.

Deelnemer 5, die in het speciaal onderwijs werkt, ziet dat het voor ouders moeilijk kan zijn om erop te vertrouwen dat hun kind in het regulier voortgezet onderwijs voldoende ondersteuning zal krijgen:

“Ook al is er de kans dat de leerlingen wel zullen slagen in het regulier, blijven ouders toch kiezen voor speciaal onderwijs, uit angst. Dan hebben ze toch de zekerheid van de extra ondersteuning. [...] Vaak is dat daardoor voor de ouders toch een keuze om de leerlingen op een wat lager cognitief niveau te laten leren, wat heel jammer is uiteraard.”

Een andere reden om niet door te stromen naar het regulier onderwijs, is armoede, vertelt Deelnemer 5. Voor het speciaal onderwijs wordt het vervoer door de overheid vergoed, terwijl het vervoer naar regulier onderwijs zelf moet worden betaald. Armoede wordt ook door andere deelnemers benoemd als een kenmerk dat tot ongelijkheid leidt. Zo is het voor arme gezinnen niet mogelijk om bijlessen en toetstrainingen te betalen, waardoor er mogelijk grotere verschillen ontstaan bij de doorstroomtoets. Arme gezinnen hebben daarnaast minder toegang tot diagnostiek die tot ondersteuning leidt, vertelt een deelnemer. Zo wordt dyscalculieonderzoek niet vergoed. Een dyscalculieonderzoek kost tussen de €750 en €1500, en is zodoende vaak niet betaalbaar voor armere gezinnen. Op de school van Deelnemer 4 zitten veel leerlingen die in armoede opgroeien en op school een gezonde lunch krijgen, dergelijke mogelijkheden worden in het vo minder aangeboden. Deelnemer 4 geeft wel aan de vo-scholen door als leerlingen hier gebruik van maken.

Sommige deelnemers benoemen etniciteit (of afkomst) als een kenmerk dat tot ongelijkheid kan leiden. Zo worden vluchtelingenkinderen uit Syrië en Oekraïne genoemd, evenals kinderen van expats. Om de kansen van deze leerlingen te vergroten wordt er bijvoorbeeld taalondersteuning geboden. Er zijn enkele deelnemers (2) die zeggen dat kansengelijkheid in hun context weinig speelt, bijvoorbeeld omdat de leerlingenpopulatie rijk en wit is, of omdat de school alleen de hogere schoolniveaus aanbiedt. Deelnemer 2 vertelt:

“Ik heb zelf altijd een beetje het gevoel dat dat bij ons hier eigenlijk veel minder speelt, die kansengelijkheid en -ongelijkheid. Het is toch wel een behoorlijk witte school. [...] Snap je wat ik bedoel? Als je in Amsterdam zit of veel kinderen met een migratieachtergrond hebt, dan is dat anders, denk ik, dan in een heel wit dorp.”

Uit andere antwoorden van deze deelnemers blijkt dat zij het onderwerp zeer belangrijk vinden en dat zij wel degelijk strategieën inzetten om kansengelijkheid te vergroten. Er bestaat dus soms een discrepantie tussen wat onderwijsprofessionals doen en hun bewustheid daarvan. Er zijn nog meer leerlingkenmerken die (mogelijk) bijdragen aan kansenongelijkheid, die niet expliciet door deelnemers benoemd zijn, zoals het geslacht/genderidentiteit van de leerling en fysieke beperkingen. Mogelijk zijn dit onderwerpen waar zij in de praktijk wel degelijk oog voor hebben, maar waar zij tijdens de interviews niet bewust aan hebben gedacht.

Kansengelijkheid in de warme overdracht

Ook de warme overdracht zou in theorie kunnen bijdragen aan kansengelijkheid. Die relatie is voor sommige deelnemers heel duidelijk. Deelnemers 12, 13 en 14 denken hier bijvoorbeeld vanuit hun positie heel bewust over na. Zo zegt Deelnemer 12:

“[De warme overdracht draagt bij aan kansengelijkheid] door op microniveau elkaar te leren kennen en vooral rondom die leerlingen te gaan staan. De leerling echt zien, dus echt zien wat die leerling nodig heeft en voor die leerlingen ook die kloof, dus door [de] interventies die we doen, zo klein mogelijk te maken.”

Er zijn nog meer deelnemers (5) die benoemen dat de warme overdracht hen in staat stelt om de behoeften van leerlingen door te geven of daarop af te stemmen. Verschillende deelnemers (5) hechten er daarnaast expliciet belang aan om tijdens de warme overdracht uit te gaan van de talenten en kwaliteiten van de leerling, die niet altijd in het onderwijskundig rapport kunnen worden meegegeven. Deelnemer 9 geeft aan:

“[De warme overdracht] heeft te maken met dat de leerling goed kan beginnen [...], zodat wij aan de voorkant na kunnen denken, hoe kunnen wij een beetje helpen zodat er wel uitkomt wat erin zit? [...] Ik wil die vragen stellen en die probeer ik best wel vanuit een positieve insteek te doen, wanneer lukt het wel? Oké, je roept ‘Hij heeft zijn huiswerk nooit af!’ Wanneer lukt het wel en wat heeft hij dan nodig zodat het wel lukt? [...] Dan zetten we ook in op de krachten en talenten van die leerlingen. Wat zijn die dan en hoe kunnen wij die inzetten?”

Door uit te gaan van het positieve, worden er hogere verwachtingen gecreëerd van de leerlingen, waarvan sommige deelnemers aangeven dat dit bijdraagt aan kansengelijkheid.

Er zijn ook verschillende deelnemers (3) die aangeven dat de warme overdracht volgens hen niet bijdraagt aan kansengelijkheid. Deelnemers 1 en 8 stellen kansengelijkheid daarbij in feite volledig gelijk aan het schooladvies: als de leerling toch al wordt ondergeadviseerd door een leerkracht, dan zal die daar tijdens de warme overdracht er ook zo over denken. Voor het definitieve schooladvies maakt de warme overdracht waarschijnlijk niks uit, zo beredeneren zijn. Uit de antwoorden van Deelnemer 8 blijkt dat zij tijdens de warme overdracht wel degelijk strategieën inzet die kunnen bijdragen aan kansengelijkheid.

Bevooroordeling

De meeste deelnemers (12) geven desgevraagd aan dat de warme overdracht een plek is waar vooroordelen kunnen worden doorgegeven of ontkracht. De overige deelnemers (2) herkennen dit niet. Een aantal po-deelnemers (3) geeft aan dat zij bij leerlingen met een diagnostisch label benadrukken dat zo’n label niet alles zegt. Tijdens de warme overdracht willen ze over deze leerlingen graag bespreken welke dingen er wél goed gaan en welke specifieke behoeften de leerlingen hebben. Ook kiezen ze er soms voor om bepaalde zaken niet te delen, om bevooroordeling te voorkomen, zoals te lezen was in Paragraaf 3.1. Deelnemer 2 geeft als enige po-deelnemer aan na te denken over haar eigen mogelijke vooroordelen:

“Ja, waarschijnlijk zitten die er altijd in, maar ik probeer dat zo open mogelijk te doen. Nu ben ik wel bewuster dan in het verleden. Ik heb pas dat boek gelezen van Milio van der Kamp van ‘Misschien moet je wat lager mikken’. Daar word je wel even bewust van wat er allemaal mis kan gaan in zo’n schoolcarrière zeg maar, dus dat maakt wel dat ik er meer over nadenk. Ik denk echt dat het echt... dat je moet proberen om het hele kind te zien. En niet alleen maar de resultaten. En ook niet kijken naar de achtergrond. Gewoon, het kind zelf en zijn mogelijkheden.”

Bij de vo-deelnemers is ook één deelnemer die expliciet reflecteert op haar eigen rol in bevooroordeling, Deelnemer 7 zegt:

“Ik ben in mijn hart verbonden met die jonge mensen. Ik zie hoeveel moeite ze doen. Dat mensenwerk, dat je je [als leerling] gezien weet, dat mensen met je meevoelen, dat mensen je dragen in alles wat voorbijkomt, die warmte van het hart, dat is heel belangrijk. En wat daarvoor nodig is, [is] dat je onbevooroordeeld de ander tegemoet treedt als leraar. En dat is een levenslange oefening, kan ik je vertellen. Maar als je iedere dag weer die oefening doet, dus ook als je een keer gefrustreerd bent of geïrriteerd raakt, dat je dan terug op de fiets naar huis denkt, ‘Waarom was ik nou zo geïrriteerd? Ja, deze leerling was te laat, maar ik ben

gewoon ongeduldig. Weet je, ik ga morgen gewoon eens vragen hoe het nou met die leerling gaat.”

Een aantal vo-deelnemers (3) zegt rekening te houden met de mogelijk gekleurde blik van de po-leerkracht waarmee zij in gesprek gaan, zoals Deelnemer 11:

“Toen ik hier op school begon, als mentor ook, en je las zo’n warme overdracht en mensen hadden een beeld van bepaalde ouders, de leerkracht po had een beeld geschept over ouders. Ja, dan hechtte ik daar wel waarde aan en dan hield ik daar rekening mee en dan ga je toch anders het oudergesprek in. Terwijl ik, als ik nu zoiets lees of ik hoor zoiets dan ga ik wel anders een gesprek aan. Ik neem niet alles meer voor waar aan, dus in dat opzicht ja, krijgt iedereen wel een gelijke kans. Vroeger was mijn beeld dan al wel geschapen.”

Op beleidsniveau wordt er ook over het doorgeven van vooroordelen nagedacht, blijkt uit het gesprek met Deelnemers 12, 13 en 14. Deelnemer 13 vertelt dat er getracht wordt om bij elke interventie die voor onderwijsprofessionals georganiseerd wordt, aandacht te hebben voor bevooroordeling.

In het kader van bevooroordeling tijdens de warme overdracht, worden naast diagnostische labels vrijwel geen andere leerlingkenmerken benoemd door deelnemers. Er wordt dus niet gesproken over de mogelijkheid dat een po-leerkracht bijvoorbeeld negatiever denkt over jongens of leerlingen met een bepaalde culturele achtergrond, en daardoor een negatiever beeld heeft van hun capaciteiten of werkhouding. De deelnemers praten dus voornamelijk over bevooroordeling op individueel niveau en nauwelijks op (mogelijk) structureel niveau.

4. Conclusie

Ik heb mooie, diepgaande, inspirerende gesprekken gevoerd met veertien onderwijs-professionals uit Nederland en België, werkzaam in po en vo, uit regulier en speciaal onderwijs. Deze gesprekken hebben inzicht gegeven in hoe het overgangsproces en de warme overdracht eruit kunnen zien, de grote variatie tussen verschillende contexten en de aandacht voor kansengelijkheid in deze processen. In deze conclusie beantwoord ik de gestelde onderzoeksvragen en blik ook vooruit op de toekomst.

Antwoord op de onderzoeksvragen

1. Hoe verloopt het proces van advisering en plaatsing?

Bij de po-scholen is het gebruikelijk dat de leerkracht en intern begeleider betrokken zijn bij het opstellen van het schooladvies, en in sommige gevallen worden ook andere professionals zoals gedragswetenschappers ingeschakeld. Het advies wordt gebaseerd op het leerlingvolgsysteem en andere factoren zoals de leerhouding en het doorzettingsvermogen van de leerling. Scholen hanteren soms eigen hulpmiddelen, zoals een routekaart voor advisering, om te waarborgen dat het advies passend is en er kansrijk wordt geadviseerd. Sinds het schooljaar 2023-2024 wordt er gebruik gemaakt van doorstroomtoetsen, waardoor adviezen regelmatig (verplicht) zijn bijgesteld.

De vo-deelnemers geven aan dat zij het advies van de school volgen bij de plaatsing van leerlingen. Ze zijn daarbij kritisch op de doorstroomtoets en uit hun antwoorden blijkt over het algemeen een groot vertrouwen in de po-professionals. Dat is opvallend, omdat in ander onderzoek juist werd gevonden dat vo-mentoren juist erg kritisch zijn op de po-leerkrachten (Van Rens & Groot, 2023). Daarnaast wordt er rekening gehouden met ondersteunings-behoefte. Niet elke school kan de vereiste ondersteuning bieden, in dat geval worden leerlingen doorverwezen naar andere scholen.

2. Welke activiteiten worden ingezet om de overgang van po naar vo te versoepelen?

Er worden diverse activiteiten georganiseerd om de overgang van po naar vo soepel te laten verlopen. Standaardactiviteiten zoals open dagen, wendagen en kennismaking met de mentor komen veel voor. Daarnaast zijn er allerlei aanvullende activiteiten zoals verrijkings-programma's voor vmbo-leerlingen, faalangsttrainingen, en extra kennismakingsmomenten voor leerlingen die meer begeleiding nodig hebben. Op sommige plekken worden casusbesprekingen tussen po- en vo-professionals georganiseerd, vooral wanneer het lastig is om een passend schooladvies te geven. Dergelijke uitwisseling tussen po en vo wordt door deelnemers gewaardeerd, maar komt maar weinig voor. Dit geldt in het bijzonder voor structurele terugkoppeling tussen po en vo.

Op sommige vo-scholen wordt ervoor gezorgd dat de verschillen tussen po en vo minder groot zijn, bijvoorbeeld door de leerlingen een vast lokaal te geven of door een groot deel van het onderwijs door één docent te laten geven.

3. Hoe verloopt de warme overdracht en wat zien onderwijsprofessionals als doel van de warme overdracht?

De warme overdracht verloopt door middel van gesprekken tussen po- en vo-professionals, waarbij de focus ligt op informatie die niet in het dossier van de leerling staat. De informatie wordt meestal gegeven door de groep 8-leerkracht en ontvangen door een plaatsingscoördinator van de vo-school. Voor de meeste deelnemers geldt dat er weinig afstemming is tussen de po- en vo-scholen in hoe de overdracht verloopt.

Het doel van de warme overdracht is volgens de deelnemers het overbrengen van informatie. Specifiek willen ze een compleet beeld van de leerling geven, met nadruk op onderwijsbehoeften, om zo voor een goede start op de vo-school te zorgen. De informatie uit de warme overdracht wordt gedeeld met de mentor van de leerling. Soms worden er schaduwdoSSIers gebruikt om informatie over leerlingen bij te houden, die niet door ouders ingezien mag worden. Daarnaast zien deelnemers de warme overdracht als een moment om de banden tussen de scholen aan te halen en om een positiever beeld van het vmbo de scheppen.

4. Welke rol speelt de warme overdracht in de overgang van po naar vo?

De warme overdracht speelt volgens een deel van de deelnemers een belangrijke rol bij het verkleinen van de kloof tussen po en vo. Het biedt de mogelijkheid om de overstap soepeler te laten verlopen, vooral voor leerlingen die extra ondersteuning nodig hebben. Onderwijsprofessionals geven aan dat het gesprek tussen po- en vo-scholen de basis legt voor een goed geïnformeerde start van de leerling op de nieuwe school. De mate waarin de warme overdracht wordt toegepast, kan echter variëren; niet alle leerlingen worden standaard besproken.

5. Hoe kijken onderwijsprofessionals naar kansengelijkheid in de warme overdracht?

De meeste onderwijsprofessionals erkennen de potentie van de warme overdracht om bij te dragen aan kansengelijkheid, vooral door in te kunnen springen op onderwijsbehoeften.

Hoewel bijna alle onderwijsprofessionals het risico op (het overdragen van) vooroordelen in de warme overdracht herkennen, is het voor de meesten niet iets waar ze tijdens de warme overdracht actief strategieën voor inzetten.

6. Welke strategieën zetten onderwijsprofessionals in om kansengelijkheid te bevorderen?

In de overgang van po en vo worden er allerlei activiteiten ingezet om leerlingen voor te bereiden en te begeleiden. Een groot deel van die activiteiten zijn voor alle leerlingen, maar er worden op verschillende plekken ook activiteiten voor specifieke leerlingen georganiseerd.

Sommige onderwijsprofessionals proberen kansengelijkheid tijdens de warme overdracht actief te bevorderen door zich bewust te zijn van hun eigen vooroordelen en door een volledig beeld van de leerling te geven. Ze richten zich bijvoorbeeld op de talenten en positieve eigenschappen van de leerlingen. Er zijn echter ook professionals die aangeven dat ze nog zoekende zijn naar de beste strategieën om kansengelijkheid te waarborgen tijdens de warme overdracht, of die daar überhaupt weinig bij stil staan.

7. Welke belemmeringen ervaren onderwijsprofessionals in de overgang van po naar vo en in de warme overdracht?

Een van de belangrijkste uitdagingen is het gebrek aan afstemming en terugkoppeling tussen po- en vo-scholen. Door de meeste deelnemers wordt daarbij geen of heel beperkt richting en sturing vanuit het samenwerkingsverband of de gemeente ervaren.

Daarnaast spelen praktische zaken zoals tijdgebrek en logistieke problemen een rol. Ook zijn er zorgen over de AVG-wetgeving, waardoor het lastig kan zijn om gevoelige informatie over leerlingen te delen, hierdoor vinden er maar in zeer beperkte maat terugkoppelingen plaats.

Tot slot wordt de professionalisering van het proces als een knelpunt ervaren: sommige professionals missen de kennis en ondersteuning om de warme overdracht optimaal te benutten. Overigens geldt ook dat een deel van de deelnemers aangeeft geen behoefte te hebben aan professionalisering. Sommigen organiseren dat zelf al, bijvoorbeeld door zich in te lezen. Anderen zeggen genoeg te hebben aan hun praktijkervaring of de ervaring van collega's.

8. Hoe krijgen leerlingen en ouders een stem tijdens de warme overdracht?

Er worden allerlei activiteiten georganiseerd voor leerlingen en ouders in de overgang van po naar vo, maar voor de meeste deelnemers geldt dat zij nog geen rol krijgen bij de warme overdracht. De warme overdracht wordt voornamelijk gezien als een moment om over de leerling en diens ouders te praten, niet om *met* hen te spreken. De scholen waar speciaal- of praktijkonderwijs wordt aangeboden vormen hierop een uitzondering. Leerlingen en ouders worden daar in grote mate betrokken bij de overdracht, bijvoorbeeld door hen van tevoren in te lichten over wat er tijdens de overdracht besproken wordt of door hen (deels) aanwezig te laten zijn bij de gesprekken. Deze scholen laten zien dat deze – vaak kwetsbare - leerlingen en hun ouders een waardevolle rol kunnen spelen.

Hoe nu verder?

Omdat ik een kwalitatief onderzoek heb gedaan met een relatief klein aantal deelnemers, kunnen de bevindingen niet zomaar gegeneraliseerd worden. De gesprekken met de deelnemers geven wel aanleiding tot het doen van enkele aanbevelingen. Het is goed als onderwijsprofessionals nadenken over hoe de warme overdracht eruit zou moeten zien om bij te dragen aan rijke kansen voor de leerlingen. Voor alle leerlingen een warme overdracht organiseren draagt daaraan bij. Het werken met duidelijke afspraken rond de overgang en de warme overdracht helpt om kansengelijkheid te bevorderen, bijvoorbeeld door het gebruiken van een standaardlijst met vragen voor het gesprek. Het is belangrijk dat scholen genoeg tijd en ruimte krijgen om met elkaar af te stemmen hoe het overgangsproces en de warme overdracht verlopen. Onderwijsprofessionals hebben er baat bij als zij vanuit de gemeente of het samenwerkingsverband houvast krijgen daarbij.

Er wordt momenteel op veel plekken in Nederland en Vlaanderen onderzoek gedaan naar de overgang van po naar vo. Zo wordt hopelijk de komende jaren meer duidelijk wat er gedaan kan worden om de overgang van po naar vo (verder) te versoepelen. Effectonderzoek naar de warme overdracht zou kunnen helpen om het proces aan te scherpen. In mijn onderzoek ben ik weinig te weten gekomen over wat mentoren en docenten nu precies doen met de informatie die wordt opgehaald in de warme overdracht. De warme overdracht heeft de potentie om voor rijke kansen te zorgen. Om dat te bewerkstelligen moet er niet alleen goede, nuttige informatie worden overgedragen, deze moet ook benut worden. Dat is een belangrijke richting voor toekomstig onderzoek.

Ik ga de komende tijd als onderdeel van een groep onderzoekers aan de slag met onderzoek naar *best practices*: plekken in Nederland waar veel wordt ingezet om de overgang goed te laten verlopen. We willen daarin leerlingen en ouders een stem geven, om erachter te komen wat hun wensen en ervaringen zijn in dit proces. We hopen dat deze goede voorbeelden andere scholen kunnen helpen om de overgang van po naar vo te versterken.

Literatuur

- Agirdag, O. (2020). *Onderwijs in een gekleurde samenleving*. EPO. Autoriteit Persoonsgegevens. (z.d.). *Leerlingdossier*. Autoriteit Persoonsgegevens. Geraadpleegd 30 september 2024, van <https://www.autoriteitpersoonsgegevens.nl/themas/onderwijs/gebruik-van-persoonsgegevens-in-het-onderwijs/leerlingdossier>
- Batruch, A., Geven, S., Kessenich, E., & Van De Werfhorst, H. G. (2023). Are tracking recommendations biased? A review of teachers' role in the creation of inequalities in tracking decisions. *Teaching and Teacher Education*. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2022.103985>
- Baysu, G., Alanya, A., & de Valk, H. A. (2018). School trajectories of the second generation of Turkish immigrants in Sweden, Belgium, Netherlands, Austria, and Germany: The role of school systems. *International Journal of Comparative Sociology*, 59(5-6), 451-479. <https://doi.org/10.1177/0020715218818638>
- Borghans, L., Diris, R. E. M., Gielen, A., Webbink, D., & Weel, B. ter. (2021). *Ongelijkheid in het Nederlandse onderwijs door de jaren heen* (pp. 37-43). ESB & Koninklijke Vereniging voor de Staathuishoudkunde. <https://hdl.handle.net/1887/3278934>
- Buijs, E., & Denessen, E. (2018). *De overgang po-vo in Nijmegen*. Radboud Universiteit.
- Elffers, L. (2022). *Onderwijs maakt het verschil*. Walburgpers.
- Geven, S., Batruch, A., & Van de Werfhorst, H. G. (2018). *Inequality in teacher judgements, expectations and track recommendations: A review study* (pp. 1-78). Amsterdam Institute for Social Science Research. <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-864911>
- Inspectie van het Onderwijs. (2014). *De kwaliteit van het basisschooladvies*. Inspectie van het Onderwijs. <https://www.onderwijsinspectie.nl/documenten/publicaties/2014/10/14/de-kwaliteit-van-het-basisschooladvies>
- Inspectie van het Onderwijs. (2018a). *Kansen(on)gelijkheid bij de overgangen po-vo*. Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. <https://www.onderwijsinspectie.nl/documenten/rapporten/2018/06/13/onderzoeksverslag-kansenongelijkheid-bij-de-overgangen-po-vo>
- Inspectie van het Onderwijs. (2018b). *Kansen(on)gelijkheid bij de overgangen PO-VO: Bevindingen en Bevorderende en Belemmerende factoren*. 1-28.
- Korpershoek, H., Beijer, C., Spithoff, M., Naaijer, H. M., Timmermans, A. C., van Rooijen, M., Vugteveen, J., & Opdenakker, M.-C. (2016). *Overgangen en aansluitingen in het onderwijs: Deelrapportage 1: reviewstudie naar de po-vo en de vmbo-mbo overgang*. GION onderzoek/onderwijs.
- Ministerie van Algemene Zaken. (2024, april 29). *Schooladvies en doorstroomtoets basisschool: Schooladvies toelating voortgezet onderwijs*. Rijksoverheid.nl; Ministerie van Algemene Zaken. <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/schooladvies-en-doorstroomtoets-basisschool/toelating-voortgezet-onderwijs-gebaseerd-op-definitief-schooladvies>
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. (2021). *Handreiking kansrijke doorstroom na de brugklas*. <https://www.slo.nl/thema/meer/handreiking-schooladvisering/handreiking-doorstroom-vo/>
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. (2022). *De overstap van po naar vo: Handreiking schooladvisering*. <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2020/12/10/bijlage-2-handreiking-schooladvisering>
- Oomens, M., Scholten, F., & Luyten, H. (2019). *Evaluatie Wet Eindtoetsing PO*. Oberon. <https://www.oberon.eu/media/plzfih4q/evaluatie-wet-eindtoetsing-po.pdf>

- Pameijer, N. (2023). *Begin goed in het VO dankzij een warme overdracht vanuit het PO!* Samenwerkingsverband KOERSVO.
<https://www.koersvo.nl/images/documents/Artikel-Noelle-Pameijer-2023-DEF.pdf>
- Smeets, E., & Van Langen, A. (2022, februari 10). *De overgang van primair naar voortgezet onderwijs*. Onderwijskennis.nl (NRO). www.onderwijskennis.nl/node/1653
- Stevens, P. A. J., Crul, M., Sloomman, M. W., Clycq, N., & Timmerman, C. (2019). The Netherlands: From diversity celebration to a colorblind approach. In *The Palgrave Handbook of Race and Ethnic Inequalities in Education* (pp. 783-841). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-94724-2_19
- Van Aarsen, E., & Van den Hurk, A. (2022, juli 11). *Warme overdracht en kansengelijkheid*. Onderwijskennis.nl (NRO). <http://www.onderwijskennis.nl/node/2907>
- Van den Bergh, L., Denessen, E., & Volman, M. (Red.). (2020). *Werk maken van gelijke kansen*. Ten Brink Uitgevers. <https://didactiefonline.nl/artikel/werk-maken-van-gelijke-kansen>
- Van den Bergh, L., Van Amerongen, M., Gunsch, R., Timmermans, M., & Timmermans, A. C. (2021). *Leidraad: Onderwijs vanuit hoge verwachtingen*. NRO.
<https://www.onderwijskennis.nl/kennisbank/leidraad-onderwijs-vanuit-hoge-verwachtingen>
- Van Rens, M., & Groot, W. (2023). How to acquire and use information about pupils to improve the transition from primary to secondary school? *Heliyon*, 9(6).
<https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2023.e16257> (Advance online publication)
- Van Rens, M., Haelermans, C., Groot, W., & Maassen van den Brink, H. (2018). Facilitating a successful transition to secondary school: (How) does it work? A systematic literature review. *Adolescent Research Review*, 3, 43-56.
<https://doi.org/10.1007/s40894-017-0063-2>
- Witvliet, P. H. A. (2015, december 31). Periode-onderwijs (1). *Vrijeschool Pedagogie*.
<https://vrijeschoolpedagogie.com/2015/12/31/vrijeschool-periodeonderwijs-1-1/>

Bijlage A: Verklarende woordenlijst

Term	Toelichting
basisschool, basisonderwijs	Onderwijs voor leerlingen van 4 tot 12 jaar. Synoniem aan primair onderwijs.
cluster 2	Dit is een vorm van speciaal onderwijs, gericht op dove en slechthorende leerlingen en leerlingen met een (vermoedelijke) taalontwikkelingsstoornis (TOS), vergelijkbaar met het Vlaams buitengewoon onderwijs Type 7.
doorstroomtoets	Deze toets wordt in Nederland door leerlingen in groep 8 gemaakt. De toets is bedoeld om het huidige cognitieve niveau te meten op het gebied van taal en rekenen. De uitslag van de toets is gekoppeld aan een advies voor het vo. De toets is ingevoerd in het schooljaar 2023-2024. Als een leerling op basis van de toetsresultaten een hoger advies krijgt dan het advies van de school, moet het schooladvies worden aangepast, tenzij de school kan onderbouwen dat dit niet in het belang van de leerling is.
havo	Onderwijsniveau in het vo: hoger algemeen voortgezet onderwijs. Na het behalen van een diploma kunnen leerlingen doorstromen naar het hoger beroepsonderwijs op een hogeschool.
klassenleraar	In het vrijeschoolonderwijs heeft de klassenleraar een bijzondere rol. De klassenleraar verzorgt voor een klasgroep leerlingen in de eerste twee jaar van het vo aan het begin van elke schooldag twee uur periodeonderwijs. De klassenleraar vervult ook de rol van mentor voor de klasgroep.
leerwegondersteunend onderwijs (lwoo)	Het leerwegondersteunend onderwijs (lwoo) is er voor vmbo-leerlingen die extra hulp nodig hebben bij het behalen van hun diploma. Scholen bepalen zelf of en hoe ze lwoo aanbieden. Dit kan bijvoorbeeld door kleinere klassen en huiswerkbegeleiding.
middelbare school	School voor voortgezet onderwijs, school waar secundair onderwijs wordt aangeboden.
periodeonderwijs	Periodeonderwijs is thematisch onderwijs, waarbij doorgaans vakoverstijgend wordt gewerkt. Dit onderwijs wordt vanaf de benedenbouw (klas 1 tot en met 6, wanneer kinderen 6 tot 12 jaar oud zijn) gegeven en in de eerste jaren van het voortgezet onderwijs. Het periodeonderwijs wordt gegeven door de klassenleraar.
persoonlijk ontwikkelingsperspectief (OPP)	In het OPP worden op individueel niveau doelen voor leerlingen bijgehouden. Ook wordt de ontwikkeling erin bijgehouden en wordt geregistreerd welke afspraken er zijn over extra zorg op school.
reformatorisch onderwijs	Onderwijs waarin de reformatorische geloofsovertuiging een belangrijke rol speelt. Dit is een behoudende (ook wel: conservatieve) stroming binnen het protestants-christendom. De Bijbel is leidend en normatief voor het handelen van het personeel en de leerlingen, dit komt onder andere tot uiting in een lidmaatschap bij specifieke kerkgemeenschappen en bepaalde kledingvoorschriften.

Reggio Emilia	Een vorm van vernieuwingsonderwijs die enigszins vergelijkbaar is met vrijeschoolonderwijs en Montessorionderwijs. Reggio Emilia is gericht op leerlingen in de basisschoolleeftijd, met in het bijzonder aandacht voor kleuters. Leerlingen spelen een grote rol in het bepalen van het curriculum en leren door het doen van onderzoek en experimenten.
speciaal onderwijs	Onderwijs voor leerlingen met speciale onderwijsbehoeften, in Vlaanderen wordt dit buitengewoon onderwijs genoemd. In Nederland is dit onderwijs verdeeld over vier clusters (zie bijvoorbeeld Cluster 2 in deze woordenlijst), in Vlaanderen over negen types. Deze clusters en types sluiten aan op specifieke onderwijsbehoeften.
vmbo	Onderwijsniveau in het vo: voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs. Na het behalen van een diploma kunnen leerlingen doorstromen naar het middelbaar beroepsonderwijs. Het vmbo is verdeeld over vier leerwegen: basisberoeps (b), kaderberoeps (k), gemengd (g) en theoretisch (t). Bij vmbo-b en -k bestaat de helft van de lessen uit beroepsgericht onderwijs, waarbij leerlingen praktisch aan de slag gaan met bijvoorbeeld bouwen, techniek, uiterlijke verzorging of bakken. Bij vmbo-g is het aandeel theoretische lessen groter en bij vmbo-t wordt er in principe alleen theoretisch onderwijs gegeven.
voortgezet onderwijs (vo)	Onderwijs voor leerlingen vanaf 12 jaar. Volgt op het primair onderwijs, in Vlaanderen wordt dit secundair onderwijs genoemd.
vrijeschoolonderwijs	Onderwijs gebaseerd op het werk van Rudolf Steiner. Ook wel Waldorfonderwijs. In Vlaanderen wordt doorgaans de term Steineronderwijs gebruikt.
vwo	Onderwijsniveau in het vo: voorbereidend wetenschappelijk onderwijs. Na het behalen van een diploma kunnen leerlingen doorstromen naar de universiteit.

Bijlage B: Interviewleidraad

Interview Leidraad Warme Overdracht – PO

Deel 1 Achtergrondinformatie

A. Naam en rol/ functie van degene die bevroegd wordt/ worden:

B. School

- Naam:
- Plaats:
- Website:
- Bestuur:

C. Signatuur/pedagogisch concept van de school.

Deel 2 Reflectie warme overdracht soepele, kansrijke overgang

A. Advisering

- Wat is de visie van de school op adviseren?
- Hoe verloopt het proces van adviseren?
- Hoe worden leraren ondersteund bij het adviseren?
- Hoe worden leerlingen en ouders voorbereid, ondersteund en betrokken?
- Samenvattend:
 - wat gaat goed (krachten)
 - wat kan beter (behoeftes)
 - wat is daarvoor nodig (versterkers)

B. (Warme) Overdracht

- Hoe verloopt de overdracht? Wat staat er in het onderwijskundig rapport (OKR) en wat wordt er verder overgedragen?
- Is dit proces voor alle vo-scholen hetzelfde?
- Wat gebeurt er schriftelijk en mondeling, formeel en informeel?
- Welke regels en handreikingen zijn er voor de overdracht en door wie worden die bepaald (bijv. schoolleiding, samenwerkingsverband, gemeente)?
- Wat versta je onder 'warme overdracht'? Wat is het doel van de 'warme overdracht'?
- Welke succesfactoren ervaar je bij de warme overdracht?
- Welke belemmeringen ervaar je bij de warme overdracht?
- Het ministerie van onderwijs en de schoolinspectie raden de warme overdracht aan om kansengelijkheid te bevorderen. Hoe denk jij dat de warme overdracht bijdraagt aan kansengelijkheid?
- Zijn er dingen die jij in de warme overdracht doet die kansengelijkheid bevorderen?
- Houd je rekening met (het risico op) vooroordelen bij de warme overdracht?
- Samenvattend:
 - wat gaat goed (krachten)

- wat kan beter (behoeftes)
 - wat is daarvoor nodig (versterkers)
- Welke terugkoppeling krijg je van vo-scholen over de overgedragen leerlingen?

C. Rol en professionalisering personeel

- Wie heeft welke rol in de overgang PO-VO?
- Welke professionalisering wordt geboden en hoe?
- Welk advies zou je geven aan lerarenopleidingen om toekomstige leerkrachten goed voor te bereiden?
- Waar en hoe vergaren jullie kennis over de overgang PO-VO en het ondersteunen van leerlingen?
- Samenvattend:
 - wat gaat goed (krachten)
 - wat kan beter (behoeftes)
 - wat is daarvoor nodig (versterkers)

Afronding

- Hebben we alles wat belangrijk is m.b.t. de overgang PO-VO besproken, wil je nog iets toevoegen?
- Welke kennis zou jullie verder helpen om de overgang nog soepeler en kansrijker te maken?
- Welk type output zou helpend zijn? (artikelen, workshops, webinars, website, ...)

Interview Leidraad Warme Overdracht – VO

Deel 1 Achtergrondinformatie

- A. Type onderwijs: ☐ homogeen ☐ dakpan ☐ heterogeen
- B. Naam en rol/ functie van degene die bevraagd wordt/ worden:
- C. School
 - Naam:
 - Plaats:
 - Website:
 - Bestuur:
- D. Signatuur/pedagogisch concept van de school.

Deel 2 Reflectie warme overdracht soepele, kansrijke overgang

A. Advisering

- Wat is de visie van de school op plaatsing/doorstroom?
- Hoe verloopt het proces van plaatsing/doorstroom concreet?
- Hoe worden leraren ondersteund?
- Hoe worden leerlingen en ouders voorbereid, ondersteund en betrokken?
- Samenvattend:
 - wat gaat goed (krachten)
 - wat kan beter (behoeftes)
 - wat is daarvoor nodig (versterkers)
 -

B. (Warme) Overdracht

- Hoe verloopt de overdracht? Wat staat er in het onderwijskundig rapport (OKR) en wat wordt er verder overgedragen?
- Is dit proces voor alle po-scholen hetzelfde?
- Welke regels en handreikingen zijn er voor de overdracht en door wie worden die bepaald (bijv. schoolleiding, samenwerkingsverband, gemeente)?
- Wat versta je onder 'warme overdracht'? Wat is het doel van de 'warme overdracht'?
- Bij wie uit de organisatie komen de gegevens uit de warme overdracht en het OKR terecht? (bijv. zorgcoördinator, mentor, vakdocent)
- Het ministerie van onderwijs en de schoolinspectie raden de warme overdracht aan om kansengelijkheid te bevorderen. Hoe denk jij dat de warme overdracht bijdraagt aan kansengelijkheid?
- Zijn er dingen die jij in de warme overdracht doet die kansengelijkheid bevorderen?
- Houd je rekening met (het risico op) vooroordelen bij de warme overdracht?
- Samenvattend:
 - wat gaat goed (krachten)
 - wat kan beter (behoeftes)
 - wat is daarvoor nodig (versterkers)
- Welke terugkoppeling geef je aan po-scholen over de overgedragen leerlingen?

C. Rol en professionalisering personeel

- Wie heeft welke rol in de overgang PO-VO?
- Welke professionalisering wordt geboden en hoe?
- Welk advies zou je geven aan lerarenopleidingen om toekomstige leerkrachten goed voor te bereiden?
- Waar en hoe vergaren jullie kennis over de overgang PO-VO en het ondersteunen van leerlingen?
- Samenvattend:
 - wat gaat goed (krachten)
 - wat kan beter (behoeftes)
 - wat is daarvoor nodig (versterkers)

Afronding

- Hebben we alles wat belangrijk is m.b.t. de overgang PO-VO besproken, wil je nog iets toevoegen?
- Welke kennis zou jullie verder helpen om de overgang nog soepeler en kansrijker te maken?
- Welk type output zou helpend zijn? (artikelen, workshops, webinars, website, ...)